

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Historický ústav

**Hotel Družba: vrchol architektury stalinského socialistického
realismu v Československu**

Bakalářská práce

Autor: Jáchym Šlik
Studijní program: B 7105 Historické vědy
Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví
Vedoucí práce: Mgr. Luděk Vacín, Ph.D.

Hradec Králové, 2018

Zadání bakalářské práce

Autor: Jáchym Šlik

Studium: F14BP0187

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název bakalářské práce: **Hotel Družba: vrchol architektury stalinského socialistického realismu v Československu**

Název bakalářské práce AJ: Hotel Družba: The pinnacle of Czechoslovak Stalinist architecture

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je zmapovat dějiny výstavby a kulturně-historický význam pražského hotelu Družba (dnes International) především v letech 1951-56 v kulturně-politickém kontextu dané doby. Nedílnou součástí práce bude základní architektonický výzkum stavby s důrazem na její uměleckou hodnotu. Vzhledem k současnému stavu zpracování tématu v české historiografii bude nutný intenzivní výzkum archivních zdrojů z fondů politických a armádních orgánů, které o projektu stavby rozhodly a uskutečnily jej. Výzkum archivních pramenů určí směr kulturně-historické analýzy vzniku hotelu a jeho místa v dobových uměleckých schématech socialistického realismu, a to s kritickým využitím existující sekundární literatury.

Prameny: Národní archiv, fondy Politický sekretariát ÚV KSČ, Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ; Vojenský ústřední archiv - Vojenský historický archiv, fondy Ministerstvo národní obrany 1951-1956, Vojenský projektový ústav, Hlavní stavební a ubytovací správa ministerstva národní obrany; Archiv hl.m. Prahy, fond stavební archiv Prahy 6. **Literatura:** HALÍK, Pavel, Stalinistická architektura. K 50. výročí "Vítězného února", *Architekt* 45 (4), 1998, s. 47-50; HUBRTOVÁ, Kateřina, Vysmívaný a nenáviděný. Příběh pražského hotelu International, *Dějiny a současnost* 29 (4), 2007, s. 24-27; KAPLAN, Karel, Alexej Čepička: dobová dramata komunistické moci, Brno 2011; KNAPÍK, Jiří, V zajetí moci, Praha 2006; KSANDR, Karel, Rekonstrukce hotelu Internacionál v Praze 6-Dejvicích, aneb jak lze zachovat památku socialistického realismu, in: *Péče o památky moderní architektury*, ed. N. Goryczková, Ostrava 1999, s. 67-70; KSANDR, Karel, Význam socialistického realismu v dějinách architektury na příkladu hotelu Internacionál v Praze 6-Dejvicích, in: *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany*, Ostrava 2002, s. 15-18; KUSÁK, Alexej, Kultura a politika v Československu 1945-1956, Praha 1998; MÜLLEROVÁ, Věra, Hotel Internacionál Stavebně historický průzkum, Praha 1995; PAPERNY, Vladimír, *Architecture in the Age of Stalin*, Cambridge 2011; PERNES, Jiří - POSPÍŠIL, Jaroslav - LUKÁŠ, Antonín, Alexej Čepička: šedá eminence rudého režimu, Praha 2008; POCHE, Emanuel, Praha našeho věku, Praha 1978; SEDLÁKOVÁ, Radomíra, Sorela, Praha 1994; STORCH, Karel, Grand Hotel International v Praze-Dejvicích, *Architektura ČSR* 16 (9), 1957, s. 465-475; SVOBODA, Jan - NOLL, Jindřich, Praha 1945-2003. Kapitoly z poválečné a současné architektury.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Luděk Vacín, Ph.D.

Oponent: PhDr. Jan Mervart, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 18.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce Mgr. Luďka Vacína, Ph.D. a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 29. 6. 2018

Jáchym Šlik

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval svému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Luděkovi Vacínovi, Ph.D. za vedení, ochotu, čas i poskytnuté rady. Dále bych rád poděkoval zaměstnancům jednotlivých institucí, kteří mi vyšli vstříc a umožnili realizaci této práce, především pracovníkům Vojenského historického archivu, doc. ing. arch. Radomíře Sedlákové, CSc. z Národní galerie v Praze, ing. arch. Bohumilu Beránkovi z Kanceláře architekta Úřadu městské části Praha 6 a PhDr. Mgr. Filipu Wittlichovi, Ph.D. z Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.

Anotace

ŠLIK, Jáchym, *Hotel Družba: vrchol architektury stalinského socialistického realismu v Československu*, Hradec Králové, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové 2018, bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se zabývá bývalým vojenským hotelem Družba v Praze-Podbabě, který byl později předán národnímu podniku Čedok a přejmenován na hotel International. Jedná se o jednu z nejvýznamnějších památek socialistického realismu a jedinou realizovanou stavbu podle vzoru „stalinských mrakodrapů“ u nás. Výstavbu inicioval tehdejší ministr národní obrany Alexej Čepička, který prosadil přeměnu původního projektu svobodáren v luxusní hotel pro zahraniční klientelu. Bakalářská práce sleduje historii hotelu především v letech 1951–1957 a zabývá se také jeho cennou uměleckou výzdobou.

Klíčová slova: ministerstvo národní obrany, socialistický realismus, Alexej Čepička, hotel International, Praha.

Annotation

ŠLIK, Jáchym, *Hotel Družba: The pinnacle of Czechoslovak Stalinist architecture*, Hradec Králové, University of Hradec Králové, Philosophical faculty, Hradec Králové 2018, bachelor thesis.

This bachelor thesis focuses on the former military Hotel Družba in Prague-Podbaba, which was later transferred to the national travel company Čedok and renamed Hotel International. It is widely considered as one of the most significant monuments of socialist realism and the only completed building inspired by Stalin's skyscrapers in our country. The construction was initiated by the Secretary of National Defense, Alexej Čepička, who transformed the original project of military flats into a luxury hotel for foreign clientele. The bachelor thesis scrutinizes the history of the hotel especially in 1951–1957. Additionally, it deals with the valuable design decorations of the building.

Keywords: ministry of national defense, socialist realism, Alexej Čepička, hotel International, Prague.

Obsah

Úvod.....	8
Kritika pramenů.....	9
1. Alexej Čepička.....	11
2. Socialistický realismus v československé architektuře	15
3. Ústřední dům armády – diskuze o výškové budově v Dejvicích.....	18
4. Vliv stalinské architektury	21
4.1 Od Paláce sovětů k Sedmi sestrám.....	24
4.2 Stalinovy mrakodrapy na západ od Moskvy	26
4.3 Sovětský vzor pro hotel Družba	27
5. Historie vzniku hotelu Družba	29
5.1 Stanovení názvu budovy.....	31
5.2 Průběh stavby hotelu	33
5.3 Vybrané správní, ekonomické a provozní záležitosti.....	35
5.4 Vybrané stavební změny a komplikace	39
5.5 Předání hotelu Čedoku	41
5.6 Druhý život hotelu Družba	42
6. Dispozice hotelu v době armády.....	44
6.1 Komplex vojenských budov Juliska	45
7. Kritika a sebekritika architektů.....	47
8. Umělecká výzdoba a architektonické zajímavosti.....	49
8.1 Exteriér	49
8.2 Interiér	52
9. Vztah hotelu a veřejnosti	57
9.1 Přezdívky a historky	59
Závěr	62
Seznam pramenů a literatury.....	64
Prameny.....	64
Literatura	64
Dobové články a statě.....	65
Zdroje elektronické povahy	67
Seznam použitých zkratek.....	69
Seznam příloh.....	70
Přílohy	I

Úvod

Hotel Družba v Praze-Podbabě, dokončený v roce 1957 a záhy přejmenovaný na International, dodnes budí mezi obyvateli i návštěvníky města rozporuplné emoce a je opředený mnoha historkami či posměšnými přezdívkami. Avšak období, kdy se na stavbu nahlíželo jen jako na nevzhledný pomník éry 50. let, který na rozdíl od svého protějšku na Letné nebyl „vymazán“, je snad nenávratně za námi.

I díky poměrně značné medializaci v poslední dekádě se postupně mění také pohled na tento výrazný objekt, a nejen fanouškům architektury se při různých příležitostech odkrývají bohatě zdobené interiéry i terasa s výhledem na město. Hotel, který vyrostl jako první pražská výšková budova a bývá pokládán za jednu z nejvýraznějších ukázek architektury socialistického realismu na našem území, je navíc od roku 2000 chráněn jako nemovitá kulturní památka.

I přes zvyšující se zájem o tuto stavbu prozatím nebyla tématem žádné obsáhlejší studie; většinou se autoři omezují na drobnější články v odborných periodikách či sbornících. Při výběru tématu práce, tedy kromě mého dlouhodobého zájmu o architekturu 20. století a především období 1948–1989, sehrála roli nedostatečná objasňenost některých okolností vzniku této stavby a její uvedení do širšího kontextu epochy tzv. stalinské architektury. Vzhledem k obsáhlosti tématu jsem se rozhodl část o historii hotelu omezit na období plánování, výstavby i provozu pod ministerstvem národní obrany. I z toho důvodu bylo v názvu práce použito spojení „*hotel Družba*“ navržené právě armádou, které zároveň nejlépe vystihuje původní ideologické poslání stavby.¹

Práce začíná nástinem života Alexeje Čepičky, který v době vzniku hotelu působil na postu ministra národní obrany. Podle dosavadních poznatků měl Čepička nejen iniciovat výstavbu, ale také zasahovat do projektu více než bylo obvyklé. Následuje přehled krátké etapy socialistického realismu v československé architektuře, neboť právě v jeho duchu vznikl hotel Družba. V další kapitole se zabývám problematikou teorie i praxe stalinských výškových staveb, která ovlivnila výslednou podobu stavby a způsobila, že místo původně zamýšlených svobodáren vyrostl luxusní hotel a první poválečná výšková stavba v Praze. V práci je zmiňováno několik

¹ V textu práce využívám názvy Družba i International podle aktuálního kontextu.

nerealizovaných návrhů na budovy vycházející z architektury moskevských mrakodrapů, podrobněji je přitom popsána soutěž na Ústřední dům armády, který byl s hotelem Družba spojen místně i stejným investorem.

Stěžejní část studie se zabývá historií výstavby hotelu – od vzniku myšlenky svobodáren až po předání dokončené stavby Čedoku. Sledovány jsou kromě jiného změny i četné komplikace, které stavbu provázely. Následuje popis dispozice hotelu odpovídající době, kdy byla budova ve správě armády, tedy ještě před pozdějšími stavebními úpravami a změnami účelu některých prostor. Na tento oddíl volně navazuje kapitola popisující architektonické i umělecké přednosti hotelu. V další části jsem se zaměřil na vztah hotelu a veřejnosti, především na ohlasy v soudobém tisku a vybrané historiky, které hotel dodnes provázejí. Za textovou částí studie je umístěna obrazová příloha, která obsahuje především současné fotografie exteriéru a interiéru včetně vybraných uměleckých děl.

Cílem práce je přinést nové poznatky o hotelu Družba, především z období plánování, výstavby a prvních let provozu pod armádním vedením; a dále uvedení stavby do kontextu stalinské architektury v SSSR i Československu.

Kritika pramenů

Ústřední část bakalářské práce je založena na pramenném výzkumu materiálů z fondů ministerstva národní obrany, které uchovává Vojenský historický archiv.² Tyto fondy obsahují poměrně velký počet archiválií vztahujících se k hotelu International v letech 1954–1957, ale převažují dokumenty o ekonomických a provozních záležitostech, které většinou neměly pro tuto práci přílišný význam. Další překážkou při studiu pramenů z fondů této instituce byl převažující počet konceptů ve srovnání s finálními verzemi dokumentů. Celkový objem pramenů potom znesnadňoval jejich následnou kritiku a interpretaci; některé prameny byly odtajněny až na základě mého požadavku na předložení. Studium fondu Politického sekretariátu ÚV KSČ 1951–1954 naopak nepřineslo pozitivní výsledky s výjimkou některých dílčích záležitostí.³ Další

² Srov. Vojenský historický archiv (dále VHA), fond (dále f.) Ministerstvo národní obrany (dále MNO) 1954; VHA f. MNO 1955; VHA f. MNO 1956; VHA f. MNO 1957; VHA f. MNO 1958.

³ Srov. Národní archiv Praha (dále NA), f. Politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954 (dále 02/5).

písemné prameny i plány uchovává současný provozovatel hotelu, ale ani přes opakované žádosti se mi nepodařilo domluvit možnost nahlédnutí.

Sbírka architektury Národní galerie v Praze obsahuje plány hotelu z let 1953–1956 spolu s průvodní zprávou, která se objevila také ve fondech MNO.⁴ Nedocenitelné informace především pro popis hotelu a jeho uměleckého vybavení přinesly prohlídky exteriéru a vybraných částí interiéru stavby. Detailní studium některých částí budovy umožnil model, který ve svých prostorách uchovává Úřad městské části Praha 6. Ve sbírkách Uměleckoprůmyslového muzea v Praze se potom v pozůstalosti F. Trmače nachází např. návrhy interiéru i některých uměleckých děl, a to včetně nerealizovaných.

Hotelem International se v odborné rovině zabývá několik článků ve sbornících a periodikách, ale žádná monografie prozatím nebyla vydána.⁵ Zatím nejpodrobněji se problematikou této stavby zabýval ve své diplomové práci zaměřené na téma poválečné výstavby Prahy M. Kurz.⁶ Významné poznatky přinesl také stavebně-historický průzkum V. Müllerové, který ovšem nevyšel tiskem.⁷ Ke studiu soudobých teoretických i praktických článků o architektuře socialistického realismu byly použity vybrané ročníky časopisu *Architektura ČSR*, který vydával Svaz architektů.⁸ Sborník *Výstavba socialistické Moskvy* potom zprostředkoval informace o urbanistických i architektonických plánech v hlavním městě SSSR.⁹ Vladimír Papernyj ve své studii podává netradiční pohled na stalinskou architekturu v kulturním kontextu.¹⁰ Architekturu socialistického realismu v Československu se dosud nejobsáhleji zabývala americká autorka Kimberly Zarecor ve své knižně vydané disertační práci.¹¹

Přínosem této práce bude významné rozšíření dosavadních znalostí o okolnostech vzniku hotelu Družba, a to na pozadí vývoje architektury v období vrcholného stalinismu.

⁴ Národní galerie v Praze (dále NG), Sbírka architektury, *Průvodní zpráva k projektu hotelu Družba v Praze-Dejvicích „Na Julisce“*.

⁵ Srov. Kateřina HUBRTOVÁ, *Vysmíváný a nenáviděný: Příběh pražského hotelu Internacionál*, *Dějiny a současnost* 29 (4), 2007, s. 22–25.

⁶ Michal KURZ, *Za novou Prahu! Tradice, vize a budování (obrazu) města po roce 1945*, 2015, dostupné online (<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120196614/?lang=cs>), [citováno k 14. 3. 2018].

⁷ Věra MÜLLEROVÁ, *Hotel International, Stavebně-historický průzkum*, Praha 1995.

⁸ Srov. *Architektura ČSR, 1950–1958*.

⁹ Jiří HRŮZA (ed.), *Výstavba socialistické Moskvy*, Praha 1952.

¹⁰ Papernyj považuje stalinskou architekturu za součást kultury 2, zatímco pro předchozí kulturu 1 je typická avantgarda. Vladimír PAPERNYJ, *Kultura 2: Architektura stalinské epochy*, Řevnice 2015.

¹¹ Kimberly E. ZARECOR, *Utváření socialistické modernity*, Praha 2015.

1. Alexej Čepička

Alexej Čepička vstoupil do KSČ v roce 1929 ještě jako mladý student práv a od samého počátku vynikal svou horlivostí.¹² Větší politická kariéra na něj však čekala až po 2. sv. válce. Z obecních a krajských funkcí se v roce 1947 stal nejmladším členem vlády Klementa Gottwalda, když byl nečekaně jmenován ministrem vnitřního obchodu.¹³ I přesto, že neměl pro výkon funkce dostatečné zkušenosti, se mu podařilo hned první měsíc vyřešit jeden z nejpálčivějších problémů – nedostatek textilu v obchodech.¹⁴ Čepičkův rychlý růst pokračoval po převratu v roce 1948, kdy získal resort spravedlnosti. Nedlouho poté si Čepička vzal Gottwaldovu dceru Martu; dodnes přitom není jasné, jaké byly skutečné důvody svatby a jaký podíl měla na Čepičkově pozdější úspěšné kariéře. Na druhou stranu však nelze pochybovat o tom, že za jeho strmým vzestupem stála pracovitost, cílevědomost, inteligence i bezohlednost.

Do křesla ministra národní obrany Alexej Čepička usedl 25. dubna 1950, když nahradil Ludvíka Svobodu odvolaného po stížnostech ze SSSR. I tentokrát vstoupil do resortu, o kterém měl skoro nulové znalosti, ale díky svým schopnostem se dokázal rychle zorientovat, nápomocní mu přitom byli také sovětští vojenští poradci přicházející do Prahy od roku 1950.¹⁵ Tyto poradce Čepička nejen považoval za autoritu, ale dokonce jejich přítomnost přímo vyžadoval, takže jejich počet v Československu postupně vzrůstal na 264 v roce 1955.¹⁶ Na rozdíl od svého předchůdce nebyl nový ministr obrany armádním generálem, jak bylo obvykle vyžadováno v zemích východního bloku, ale jen civilním politikem, což bylo nutné napravit. Nedlouho po nástupu do funkce tak pro něj sovětští poradci vypracovali osobní tříletý plán, který mu měl dát stejné odborné vojenské vzdělání, jako kdyby absolvoval Vorošilovovu vojenskou akademii.¹⁷

Alexej Čepička se stal šéfem obrany v době studené války, kdy se zvyšovalo napětí mezi Východem a Západem. Sovětský svaz se připravoval na válečný konflikt a s ním samozřejmě také další země východního bloku včetně Československa. Význam

¹² Jiří PERNES – Jaroslav POSPÍŠIL – Antonín LUKÁŠ, *Alexej Čepička, šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008, s. 17.

¹³ Karel KAPLAN, *Kronika komunistického Československa, Alexej Čepička*, Brno 2011, s. 11.

¹⁴ *Tamtéž*, s. 14.

¹⁵ Karel KAPLAN, *Sovětské poradce v Československu 1949–1956*, Praha 1993, s. 75.

¹⁶ K. Kaplan uvádí celkové roční náklady na jednoho poradce okolo 1 mil. korun. *Tamtéž*, s. 76–80.

¹⁷ J. PERNES – J. POSPÍŠIL – A. LUKÁŠ, *Alexej Čepička...*, s. 210.

armády v těchto letech výrazně rostl, až se stala možná nejvýznamnější politickou i hospodářskou složkou ve státě. Čepičkovi tato skutečnost nahrávala, umožnila totiž jeho další, takřka neomezený mocenský růst. Hned po svém nástupu začal se změnami – provedl výměny ve vysokých funkcích a důsledně se distancoval od svého předchůdce.¹⁸

Hlavním cílem nového ministra však bylo vytvoření „*nové armády*“ podle sovětského vzoru. Této transformace chtěl dosáhnout převzetím organizace, výcviku, výchovy, předpisů i vnitřního života sovětské armády. Čepička byl v tomto ohledu tak důsledný, že zavedl dokonce stejné nárameníky, jaké používala Rudá armáda.¹⁹ Ministr považoval za nutnou unifikaci výzbroje, neboť vojáci v té době používali příliš mnoho různých typů pušek, samopalů, tanků, letadel apod. Součástí koncepce posílení armády proto byla také zbrojní výroba, která byla po Čepičkově nástupu údajně ve velmi špatném stavu. Výroba se podle jeho hodnocení snižovala, vývoj se skoro zastavil a chyběl jakýkoliv dlouhodobý program. Jedním z primárních cílů transformace měla být jednotná organizace a řízení zbrojního průmyslu.²⁰ Důležitým milníkem byl rok 1951, kdy Stalin začal zvažovat válečné tažení proti Západu. Tato skutečnost měla být Čepičkovi a dalším zástupcům sovětských spojenců oznámena na přísně tajné schůzi v Moskvě. Vzhledem k tomu, že byl válečný konflikt očekáván v následujících třech až čtyřech letech, muselo k proměně armády dojít co možná nejrychleji. Výdaje na armádu se výrazně zvyšovaly, spolu s tím několikanásobně rostla zbrojní i strojní výroba a samozřejmě rostl také počet vojáků ve službě – v roce 1953 měla Československá lidová armáda (ČSLA) bezmála 300 tisíc ozbrojených mužů, to znamená dvojnásobek ve srovnání s rokem 1949. Ani takový počet však nebyl dostačující, a tak bylo v dubnu 1953 přistoupeno k prodloužení povinné vojenské služby na tři roky.²¹ S Čepičkovým působením na postu ministra národní obrany je spojen také vznik nechvalně známých pomocných technických praporů (PTP), které sloužily zejména k izolaci politicky nespolehlivých osob od zbytku společnosti.²²

Alexej Čepička se snažil vybudovat z armády nejmocnější složku v zemi, čehož však nemohl dosáhnout jen převzetím sovětských předpisů, navýšením počtu vojáků a

¹⁸ K. KAPLAN, *Kronika...*, s. 68.

¹⁹ J. PERNES – J. POSPÍŠIL – A. LUKÁŠ, *Alexej Čepička...*, s. 223.

²⁰ K. KAPLAN, *Kronika...*, s. 78.

²¹ J. PERNES – J. POSPÍŠIL – A. LUKÁŠ, *Alexej Čepička...*, s. 224–226.

²² Srov. Jiří BÍLEK, *Vojáci druhé kategorie, aneb Neříkejte jim černí baroni*, Praha 2010.

unifikací zbraní. Rozšiřovalo se vojenské školství (často na úkor civilního) nebo vznikaly vojenské tělovýchovné spolky a kluby. V rámci armády došlo také k rozkvětu kultury. Pod svou správou získala v roce 1950 Městské divadlo na Vinohradech, které proměnila v Divadlo československé armády. Následovalo několik dalších divadel včetně D51 (vedené E. F. Burianem). Později Čepička nechal vzniknout také Armádní operu a rozšířil počet uměleckých souborů. Na svou stranu se také snažil přetáhnout řadu špičkových umělců, což se mu v mnoha případech podařilo díky vysokým honorářům a darům, důstojnickým hodnostem, přidělováním bytů apod.²³

Čepička si svou mocenskou funkci bezpochyby velmi užíval, stejně tak svého vysokého platu, možnosti nosit uniformu a dalších privilegií. V roce 1953 dokonce neváhal uzákonit, že jeho portrét má být na veřejných místech vyvěšován společně s portrétem prezidenta republiky a předsedy vlády. Čepičkovi kritici mu později vytýkali také zbytečnou okázalost. Jako ministr národní obrany měl k dispozici vilu u Prašného mostu a k rekreačním účelům využíval vilu v Bedřichově, oba objekty přitom nechal velmi draze zrekonstruovat.²⁴

Dosud silná Čepičkova pozice se začala otřásat po smrti Stalina a Gottwalda. Došlo k výraznému ztenčení nákladů na armádu a novému vůdci SSSR Chruščovovi byl Čepička trnem v oku, proto začala z Moskvy zaznívat kritika, které se ministr snažil podřídit.²⁵ Po XX. sjezdu KSSS jako jediný uznal své osobní chyby a rozhodl se odstoupit z funkce, ÚV KSČ se však jeho případ rozhodl záměrně zviditelnit a Čepičku z funkce 25. dubna 1956 odvolat – kampaň proti Čepičkovi je proto někdy přirovnávána k případům z první poloviny padesátých let, kdy se strana tímto způsobem zbavovala jiných vedoucích činitelů.²⁶

Několik měsíců po odvolání z čela MNO byl jmenován předsedou Státního výboru pro vynálezy a normalizaci, stále však zůstal členem ÚV KSČ. Jeho politický pád však měl pokračování v roce 1958, kdy byl zbaven členství v ÚV KSČ a přeřazen na pozici řadového úředníka ministerstva státní kontroly. Možná ještě více se Čepičky dotkla snaha o odnětí Řádu Klementa Gottwalda, což považoval za znevážení své práce pro stranu i stát.²⁷ Ačkoliv mu byla po odchodu do invalidního důchodu podle platných

²³ J. PERNES – J. POSPÍŠIL – A. LUKÁŠ, *Alexej Čepička...*, s. 231–233.

²⁴ *Tamtéž*, s. 212–214.

²⁵ K. KAPLAN, *Kronika...*, s. 172.

²⁶ *Tamtéž*, s. 192.

²⁷ K. KAPLAN, *Kronika...*, s. 202.

zákonů vyměřena penze 1 600 Kč, vzhledem k příbuzenství s rodinou Gottwalda nakonec pobíral důchod skoro dvojnásobný. Vedení potom postupně ztratilo o Čepičku zájem, ten se v ústraní dožil věku 80 let a zemřel až po sametové revoluci 30. září 1990.²⁸ Symbolem Čepičkovy rozmařilosti, který zůstal stát do dnešních dnů, je Hotel Družba v pražské Podbabě.

²⁸ J. PERNES – J. POSPÍŠIL – A. LUKÁŠ, *Alexej Čepička...*, s. 298.

2. Socialistický realismus v československé architektuře

„Pracující člověk je ústředním zájmem všech snah socialistické společnosti. Jeho štěstí, jeho zdravý růst tělesný i duševní, jeho krásu i velikost, toto vše musí vyjadřovat ve vytvořeném prostředí socialistická architektura.“²⁹

V moderní české architektuře bychom jen těžko hledali období, které by vzbuzovalo tolik emocí a kontroverze jako socialistický realismus. V našem prostředí se dokonce vžilo označení sorela, které mělo vzniknout z počátečních slabik názvu socialistický realismus a příjmení Zdeňka Lakomého, velkého propagátora tohoto uměleckého směru.³⁰ Přezdívku sorela měl vytvořit architekt Josef Havlíček jako posměšnou, ale časem se její vyznění posunulo a dnes se s tímto zkráceným označením mnohdy setkáme i v odborných kruzích.³¹

Po předchozích desetiletích, kdy česká architektura procházela poměrně logickým vývojem, přišel náhlý obrat způsobený změnou politické situace. Až do roku 1950 ovšem přetrvávalo období, ve kterém architekti navazovali na předválečné styly, především na funkcionalismus. Jeho znaky jsou patrné i v prvním velkém poválečném projektu, kterým byla obnova nacisty vyhlazených Lidic.³² Hned po únorovém převratu se však začalo hovořit o změnách; jedním z prvních kroků bylo sdružení téměř všech architektů i projektantů do jednoho státního podniku – Stavoprojektu.³³

Spojení socialistický realismus, které bylo od roku 1932 používáno v SSSR jako jediný oficiálně uznávaný umělecký směr, se začíná objevovat hned záhy. Zpočátku byly převzaty myšlenky sovětských autorů. Ve výtvarném umění i literatuře byla využita teorie odrazu, která vychází z předpokladu, že člověk poznává svět kolem sebe logicky (abstraktně) a zároveň smyslově (obrazně). Na druhou složku tak mohlo umění působit tím, že předkládalo realistické zobrazení typických představ. V architektuře byl

²⁹ Karel STRANÍK – Zdeněk LAKOMÝ – Milan PODZEMNÝ, *Na cestu k socialistické architektuře*, Architektura ČSR 10 (7–9), 1951, s. 263.

³⁰ Někdy je taktéž uváděno, že název sorela měl původně nést prostředek pro růst vlasů. Jan NEJEDLÝ – Jakub ŠOFAR, *Po práci legraci*, Brno 2016, s. 136.

³¹ Radomíra SEDLÁKOVÁ, *Sorela: Česká architektura padesátých let*, Praha 1994, s. 11.

³² TÁŽ, *Od funkcionalismu přes sorelu k novému začátku*, Fórum architektury a stavitelství 14 (5), 2006, s. 74. (74–79)

³³ Otázkami vzniku a fungování Stavoprojektu se ve své disertaci zabývá historička architektury K. E. Zarecor. Srov. K. E. ZARECOR, *Utváření...*, s. 101–152.

patrný návrat k „pokrokovým“ vývojovým etapám a spojení socialistického obsahu s národní formou.³⁴

Ideologem architektury se v prvních dvou letech stal Jiří Kroha.³⁵ Jeho ateliér také stál za přípravou Slovanské zemědělské výstavy na pražském Výstavišti, která je často považována za první demonstraci socialistického realismu u nás.³⁶ Problémem v československém prostředí byla neexistující konkrétní pravidla, jak dosáhnout, aby výsledná stavba odpovídala ideálům socialistického realismu. Na jedné straně byl totiž sovětský vzor, jeho aplikaci však znesnadňovala potřeba národní formy.

Bylo tedy nejprve nutné formulovat, jaké historické epochy českých dějin jsou pokrokové a kde se tedy mohou architekti inspirovat. Zdeněk Nejedlý za ně považoval husitství, pozdní renesanci a národní obrození. V praxi se tedy architekti museli spokojit především s prvky renesančními a novorenesančními.³⁷ K ornamentální výzdobě byly využívány lidové motivy a důležitou součástí (především u významnějších staveb) byl výtvarný doprovod, který svou narativností zpřístupňoval dílo širšímu publiku.³⁸ To byl také hlavní rozdíl oproti předchozímu funkcionalismu, který byl kvůli strohosti pro propagandu zcela nevhodný. Z urbanistického hlediska se počítalo s ansámbovou koncepcí podle moskevského vzoru s dominantními věžovými stavbami.³⁹ Postupně vzrůstá také důraz na materiální stránku, což byla reakce na plány rychlé výstavby bytů.⁴⁰ Klíčem měla být mimo jiné industrializace a typizace, jak však dokazuje například projekt Nové Ostravy, zůstávala velmi významnou také ideologická složka architektury.

K přehodnocení došlo v červenci 1955, kdy Československý svaz architektů reagoval na změny v SSSR a Chruščovův referát o „zbytečnostech v architektuře“.⁴¹

³⁴ „*Methoda socialistického realismu vede umělce k tomu, aby studovali umělecká díla minulosti a učili se na všem, co v této minulosti jest cenné, kladné a pokrokové. Obrací pozornost umělců ke tvorbě lidové, specifčnosti umělecké tvorby jednotlivých národů.*“ Jiří GOČÁR, *Stalin a methoda socialistického realismu*, *Architektura ČSR* 12 (3–4), 1953, s. 60.

³⁵ Marie BENEŠOVÁ, *Socialistický realismus v architektuře padesátých let*, in: *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany*, ed. N. Goryczková, Ostrava 2002, s. 39. (38–44)

³⁶ R. SEDLÁKOVÁ, *Sorela...*, s. 11.

³⁷ Pavel HALÍK, *Ideologická architektura*, *Umění* 44 (5), 1996, s. 451.

³⁸ TÝŽ, *K architektuře socialistického realismu*, in: *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany*, ed. N. Goryczková, Ostrava 2002, s. 14.

³⁹ P. HALÍK, *Ideologická architektura*, s. 451.

⁴⁰ Řešením, které by na jedné stranu umožnilo plnit ideologické zásady socialistického realismu a na straně druhé dosahovat rychlé a levné výstavby, měly být prefabrikované zdobné prvky aplikované na standardizované stavby. K. E. ZARECOR, *Utváření...*, s. 181–183.

⁴¹ P. HALÍK, *Ideologická architektura*, s. 453.

Z architektury tím mizí ideologické a historizující prvky, u staveb z následujících let a desetiletí už nenalezneme politicko-ideologickou znakovost. Kvůli dokončování již rozpracovaných projektů však ke změnám pochopitelně nedošlo ze dne na den. I soutěž na budovu Státního divadla v Brně v roce 1956 byla plná historizujících návrhů a jeden z nich byl nakonec realizován, i když v přepracované „odlehčené“ variantě.⁴²

Jako pomyslnou definitivní tečku za tímto obdobím v československé architektuře uvádějí někteří autoři světovou výstavu EXPO 1958 v Bruselu.⁴³

⁴² R. SEDLÁKOVÁ, *Sorela...*, s. 16.

⁴³ M. BENEŠOVÁ, *Socialistický realismus...*, s. 39.

3. Ústřední dům armády – diskuze o výškové budově v Dejvicích

Dnešní podoba Dejvic se začala utvářet ve 20. letech minulého století. Původně samostatná obec s teprve vznikající městskou zástavbou se stala 1. ledna 1922 součástí tzv. Velké Prahy.⁴⁴ Urbanistický koncept vytvořil na základě soutěže architekt Antonín Engel (1879–1958), zároveň člen Státní regulační komise, který zvolil radiální uspořádání města s širokými třídami směřujícími k centrálnímu prostoru – Vítěznému náměstí.⁴⁵ V jeho místech se nacházela škola „Na Růžku“ vzniklá teprve na přelomu 19. a 20. století, okolí zůstalo až na výjimky volné.⁴⁶ Návrh počítal se zástavbou náměstí i jeho okolí monumentálními budovami (včetně areálu vysokých škol) a směrem na sever měl být uzavřen bránou inspirovanou pařížským Vítězným obloukem.

Z důvodu hospodářské krize a později války nakonec nedošlo k dokončení výstavby v zamýšleném rozsahu. Po válce svítla naděje, že by mohlo být vybudováno podle původních plánů – nejprve byla dokončena budova Generálního štábu Československé armády.⁴⁷

Dominantou Vítězného náměstí se měla stát plánovaná budova Ústředního domu armády. S hotelem Družba ji nespojuje pouze osoba Alexeje Čepičky, ale rovněž velmi podobná věžovitá konstrukce vítězného návrhu. Mezi laickou veřejností se proto lze setkat s názorem, že mělo jít o takřka identické stavby ze stejného projektu. Někteří autoři potom dokonce uvádějí, že hotel Družba vznikl přenesením a úpravou

⁴⁴ Vznik Velké Prahy ustanovil zákon č. 114/1920 Sb. ze dne 6. února 1920, kterým se sousední obce a osady slučují s Prahou. Očíslování a úpravu hranic řešilo několik vládních nařízení. K území Prahy bylo připojeno 37 dosud samostatných obcí a osad, čímž vzrostl počet obyvatel města na 674 tisíc a rozloha na 171,64 km². Srov. Alois KUBÍČEK (ed.), *Velká Praha*, Praha 1921.

⁴⁵ V době svého vzniku nesl prostor název Náměstí Vítězství, ale během 2. sv. války došlo k přejmenování na Náměstí Branné moci. Po válce se několik let jmenovalo po dr. Edvardu Benešovi a v roce 1952 bylo komunisty opět přejmenováno, tentokrát na Náměstí Říjnové revoluce. Původní název byl navrácen až začátkem 90. let. Srov. Marek LAŠTOVKA a kol., *Pražský uličník, 2. díl*, Praha 1998, s. 407.

⁴⁶ Srov. *Výškopisný plán hlavního města Prahy s okolím*, 1920, dostupné online (<http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/45251>), [citováno k 13. 6. 2018].

⁴⁷ Příležitostí, kterou představovala velkorysá výstavba podle nové koncepce, využila už ve 20. letech minulého století armáda. Na katastru Dejvic, Bubenče i okolí vzniklo mnoho budov pro potřeby vojenských orgánů. Na tento trend bylo navázáno i po 2. světové válce, především pod Čepičkovým vedením.

nererealizovaného projektu ÚDA.⁴⁸ Tuto domněnku není složité vyvrátit s využitím několika základních dat. Věžová koncepce stavby svobodáren, respektive vojenského hotelu byla schválena v září 1951 – a na jaře 1952, kdy došlo k zahájení výkopových prací, byly dostupné první plány.

Naproti tomu soutěž na ÚDA byla vyhlášena až 9. května 1953. Pozornost si zaslouží i z hlediska studia hotelu Družba, neboť nám vzhledem k existenci odborné diskuze odkrývá různé pohledy na výškové stavby v první polovině 50. let. Před oslovenými architekty stál velmi významný úkol. Na jedné straně vyhovět požadavkům na funkční, reprezentativní a ideologicky vyhovující „chrám kultury“ lidové armády, jejíž význam pod Čepičkovým vedením rostl. Na druhou stranu bylo nutné navázat na původní koncept náměstí (mj. kruhový tvar), který vytvořil Antonín Engel ve 20. letech.⁴⁹

Další představou bylo, že budova vytvoří „architektonické vyvrcholení komposice“, v tomto ohledu tedy všichni přizvaní architekti považovali výškovou koncepci za ideální, patrně pod vlivem moskevských věžových staveb, neboli tzv. vysotek.⁵⁰ Nejlépe porota ocenila řešení, která svým „členěním dokazují, že pozorovateli je jasno, že jde o budovu, jež obsahuje velké sálové komplementy mimořádného ideového a architektonického významu“ a jasně kulturní objekt odlišují od administrativních budov.⁵¹ Věžovitý prvek hodnotil architekt František Fiala (1895 – 1957) i z hlediska toho, že jde o nepřehlédnutelný, ale přitom v původních návrzích horizontálně komponovaného náměstí neuvažovaný prvek. Připomeňme, že Engel počítal v diskutované části náměstí s objemově výraznou stavbou, ovšem bez výškové dominanty.

Fiala se proto ptal, zda by zvýraznění budovy nebylo možné dosáhnout i jinými prostředky než věžovitým zakončením, a připomíná vznikající stavbu hotelu Družba: „Je nutno přezkoumati, zdali dvě hmoty stejného charakteru nebudou v kolisi zejména

⁴⁸ „Z původního návrhu dostavby náměstí monumentální věžovou stavbou, která by se při pohledech z historického jádra uplatňovala i v panoramatu Hradčan, nakonec vzešel hotel Internacional v Podbabě.“ Richard BIEGEL, *Problém dostavby Vítězného náměstí v Dejvicích znovu otevřen*, Věstník Klubu za starou Prahu 33 (1), 2003, s. 14.

⁴⁹ Antonín Engel byl také jedním z členů komise posuzující soutěžní návrhy na ÚDA. Vyslovil ovšem odlišné stanovisko než jeho kolegové – žádný z návrhů nepovažoval za přijatelný. Jirí NOVOTNÝ, *K soutěži na Ústřední dům armády v Dejvicích*, *Architektura ČSR* 13 (5), 1954, s. 114.

⁵⁰ František FIALA, *Kritické poznámky k soutěži na Ústřední dům armády v Praze*, *Architektura ČSR* 13 (5), 1954, s. 104.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 107.

v nadhledech od Hradu a z okolních výšin ve směru celkové osy údolí. Je otázkou, zdali velikost Dejvic, jejich kotlinový charakter je vhodný pro dva tak mohutné hmotové akcenty a zdali právě jiná odlišná forma vyvrcholení Ústředního domu armády nebyla by i z toho důvodu výhodnější.“⁵²

Komise se zabírala také tím, jak jednotlivé návrhy zohledňovaly zastavované území, tedy jak by působily při vzdáleném pohledu: „Velký objekt potřebuje, aby jeho monumentální formy zapadly do krajinného útvaru tak, jako zapadá kostel sv. Mikuláše na Malé Straně do úvalu petrínsko-hradčanského. Je nutno počítat i s pohledy opačnými, jmenovitě s jižním, kde stále dominuje jemná a určitá plastičnost hlavní věže svatovítské i velkolepá kulisa Hradu.“⁵³ Soutěž přitom nevyžadovala, aby ÚDA bylo věžovou stavbou, naopak komise varovala před samoučelností takového řešení a dodávala, že věž nesmí vyrůstat přímo z náměstí, nýbrž musí být posunuta, aby nenarušovala jeho klasicistní kompozici. Jakýmsi ideálem pro plánovanou stavbu by byl „slavnostní pathos věží týnských, protože pak by se stala opravdovým symbolem a výrazným městským znamením nového řádu“.⁵⁴ Naopak jako příklad „neúčinnosti“ věží je zmiňován kostel sv. Antonína v Holešovicích.

Do 31. ledna 1954 odevzdalo svůj projekt do soutěže 11 subjektů z 13 vyzvaných. Žádný z projektů podle komise nebyl schopen realizace beze změny, proto nebyla udělena první cena, ale až druhá, kterou získal projekt s heslem 6. říjen od kolektivu autorů P. Bareše, J. Kadeřábka, J. Kándla a K. Pragera. K jeho realizaci ovšem nikdy nedošlo, neboť stavba ÚDA nebyla schválena vládou, nejspíš kvůli vysoké ceně projektu a přibývajícím kritickým hlasům. Čepičkovi se v tomto případě vymstilo vypsání architektonické soutěže a veřejná prezentace projektu před započítím stavby. Není potřeba zdůrazňovat, že hotel Družba mohl mít stejný osud, pokud by nebyl veden jako přísně tajný vojenský projekt.

⁵² F. FIALA, *Kritické poznámky...*, s. 112.

⁵³ J. NOVOTNÝ, *K soutěži...*, s. 115.

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 116.

4. Vliv stalinské architektury

„Nejvyšší tvůrčí mistrovství, při němž využívají nejvyspělejší stavební techniky na světě, prokazují sovětsí architekti při řešení vysokých staveb v Moskvě, kde jednota velkorýsého řešení městských celků, urbanistických záměrů a umělecké řešení jednotlivých budov a jejich skupin vytváří nádherné symfonie vytvářející velikost a krásu socialistických ideí.“⁵⁵

„Vysoké budovy jsou založeny na takových bodech města Moskvy, kde mají nejpříznivější podmínky pro vyniknutí jejich monumentálnosti. Jsou rozloženy záměrně a cílevědomě, aby vytvořily nové měřítko a obohatily siluetu a celkový vzhled nové socialistické Moskvy.“⁵⁶

„Můžeme mluvit plným právem o stalinské světodějně socialistické renesanci architektury. Stalin se stal velkým učitelem nejen dnešních architektů SSSR a lidových demokracií, ale stal se učitelem všech budoucích architektů socialistického světa, stal se ideologem a teoretikem nové architektury, nové epochy lidstva.“⁵⁷

Mezi architekty se vertikální koncepce staveb inspirovaná moskevskými mrakodrapy objevovala, jediným realizovaným projektem byl nakonec hotel Družba. Jedním z prvních pokusů o přenesení sovětské výškové architektury do našeho prostředí byl projekt na budovu Krajského ústředního výboru v tehdejší Nové Ostravě od Vladimíra Meduny, Rudolfa Spáčila a Miroslava Čtvrtníčka.⁵⁸ Kromě již popisované soutěže na ÚDA můžeme důraz na věž jako dominantu vidět v návrhu kolektivu Jaroslava Fragnera (1898–1967) na Vysokou stranickou školu při ÚV KSČ, která měla vyrůst na Pankrácké pláni. *„Dominantní i ideovou úlohu VSŠ není třeba vyjadřovat vysokou věží, nýbrž komposicí hmot, krásou a mistrovstvím tvarů. Vysoká stavba se nehodí pro provoz této vysoké školy,“* píše se v posudku na Fragnerův projekt ve II. fázi

⁵⁵ Zdeněk LAKOMÝ, *Architektura a typisace*, Architektura ČSR 10 (10–12), 1951, s. 313.

⁵⁶ Jozef LACKO, *Univerzita a ostatné výškové budovy v Moskvě*, Architektura ČSR 11 (10–12), 1952, s. 334.

⁵⁷ Jiří KROHA, *Stalinská epocha architektury, socialistická architektonická renesance*, Architektura ČSR 12 (3–4), 1953, s. 57. (50–57)

⁵⁸ Petr VORLÍK, *Český mrakodrap*, Praha – Litomyšl 2015, s. 74.

soutěže.⁵⁹ Další fází soutěže se již nepokračovalo, neboť komise nepředpokládala, že by bylo možné projekt úspěšně přepracovat.⁶⁰ Stejně jako u hodnocení projektů ÚDA je patrné, že ani přes (deklarované) nadšení ze sovětských architektonických vzorů, se československá architektura nesnažila o bezhlavé přejímání koncepce výškových budov. Když ovšem v roce 1951 probíhala soutěž na budovu Místního národního výboru v Gottwaldově, byla situace přesně opačná – vedení Stavoprojektu očekávalo, že půjde o budovu podle vzoru stalinských výškových budov, ale žádný z návrhů tuto podmínku nespĺňoval.⁶¹ Velmi dobře to ilustruje, že „poptávka“ autorit se v období socialistického realismu často neprotínala s „nabídkou“, takže řada zamýšlených staveb nakonec během krátkého období stalinské architektury nestihla být realizována.

Vzorem pro tehdejší československé architekty a urbanisty přesto byla „*stalinská Moskva*“, jak se v dobovém diskurzu kultu vůdce přezdívalo hlavnímu městu SSSR.⁶² Patrné to bylo především v teoretické a ideologické rovině od roku 1950, kdy se v Československu ve větší míře objevily články o sovětské architektuře. Počínaje rokem 1951 začal při Československo-sovětském institutu vycházet dvouměsíčník *Sovětská architektura*, který vedl Julius Šif.⁶³ Nový časopis tedy převzal úlohu hlavního zprostředkovatele architektonických novinek ze SSSR, zatímco dosavadní Architektura ČSR se zabývala spíše příklady přejímání sovětských vzorů v našem prostředí.⁶⁴ Podle historika architektury Pavla Halíka řada odborníků zůstala u „*psané ideologické architektury*“, aby se vyhnula samotnému projektování.⁶⁵ Někteří architekti a projektanti tvořící již v meziválečném období se nechtěli vydat cestou socialistického realismu, proto se stáhli do ústraní a zabývali se např. památkovou péčí či urbanismem. Naopak mnohdy zcela bez zábran přejímala myšlenky socialistického realismu nová generace architektů, která nebyla zatížena meziválečnou tvorbou.⁶⁶

⁵⁹ *Soutěž na ideový návrh Vysoké stranické školy při Ústředním výboru Komunistické strany Československa*, Architektura ČSR 14 (1–2), 1955, s. 38.

⁶⁰ *Tamtéž*, s. 41.

⁶¹ K. E. ZARECOR, *Utváření...*, s. 187.

⁶² „*Sovětský lid právem nazývá hlavní město Sovětského svazu stalinskou Moskvou. Velký stavitel socialismu soudruh Stalin je iniciátorem a organizátorem přestavby Moskvy, neustálého rozvoje městského hospodářství hlavního města.*“ Timotej A. SELIVANOV, *Velký Stalin, tvůrce a organizátor přestavby Moskvy*, in: *Výstavba socialistické Moskvy*, ed. J. Hrůza, Praha 1952, s. 7.

⁶³ P. HALÍK, *Ideologická architektura*, s. 449.

⁶⁴ K. E. ZARECOR, *Utváření...*, s. 192–193.

⁶⁵ P. HALÍK, *K architektuře...*, s. 13.

⁶⁶ K. E. ZARECOR, *Utváření...*, s. 185; Karel DUŠEK (ed.), *Česká architektura 1945–1995*, Praha 1995, s. 32.

Pro stalinskou architekturu od konce 40. let, především v zahraniční literatuře někdy označovanou jako „stalinský empír“, „socialistický klasicismus“ nebo dokonce „stalinská novogotika“, je charakteristický přechod od horizontální k vertikální koncepci.⁶⁷ Souvisí s celkovou změnou pojetí urbanismu, která spočívala v přechodu od malých bloků s nízkými domy a hustou sítí uliček k větším blokům charakterizovanými vysokými domy a velkorysými třídami. Generální plán rekonstrukce města Moskvy z roku 1936 uvádí požadavek na minimálně šestipodlažní domy, v případě širokých ulic, nábřeží a náměstí dokonce ještě vyšší.⁶⁸

Budovy s dominantou v podobě věže, většinou ještě stupňovité, „vyjadřují svými formami obrazně sovětskou skutečnost v jejím vývoji a neústupném růstu a nově ukazují zároveň plodnost tvůrčí metody socialistického realismu v architektuře, zbavené archaických kánonů, zbavené slupky západní a zaoceánské ‚kultury‘.“⁶⁹ Z hlediska hierarchie moskevských výškových staveb mělo podstatný význam zakončení věže. V centru měl být umístěn Palác sovětů s monumentální sochou Lenina, okolo osm nižších výškových staveb ukončených hvězdou, a nakonec ostatní budovy bez špice.⁷⁰

Při pohledu na stalinské výškové stavby i jejich „deriváty“ včetně pražského hotelu International nelze přehlédnout podobnost s americkými protějšky, které vznikaly i o několik desetiletí dříve. Dnes je všeobecně přijímaným faktem, že se sovětské architekti inspirovali právě v USA. A. V. Vlasov ovšem použil New York či Chicago jako příklady, kdy „architektury vysokých staveb nebylo využito pro harmonii a krásu městského ensmbly, dokonce mu propůjčuje zvláštní ráz, právě tak temný a chaotický jako samotné zřízení produkující tyto budovy.“⁷¹ Sovětský architekt se tedy vymezil proti chaosu, s jakým byly stavěny americké mrakodrapy. Naproti tomu v Moskvě se při plánování zástavby důsledně dbalo na dosažení „jednotného architektonického vzoru“.⁷²

Americké mrakodrapy byly dále popisovány jako „obludné“ a jejich výška, architektura i umístění reklamních log měly svědčit o „ziskuchtivosti a nezměrné

⁶⁷ Mariusz CZEPCZYNSKI, *Cultural Landscapes of Post-Socialist Cities: Representation of Powers and Needs*, New York 2016, s. 90.

⁶⁸ *Usnesení Rady lidových komisařů SSSR a ÚV VKS(b) ze dne 10. července 1935*, in: Výstavba socialistické Moskvy, ed. J. Hrůza, Praha 1952, s. 51.

⁶⁹ *Vysoké stavby hlavního města*, in: Výstavba socialistické Moskvy, ed. J. Hrůza, Praha 1952, s. 194.

⁷⁰ Vladimír PAPERNYJ, *Kultura 2: Architektura stalinské epochy*, Řevnice 2015, s. 113.

⁷¹ Alexandr V. VLASOV, *Úkoly, které stojí před architektonickou a stavební vědou v oboru bytové a veřejné výstavby Moskvy*, in: Výstavba socialistické Moskvy, ed. J. Hrůza, Praha 1952, s. 166.

⁷² A. V. VLASOV, *Úkoly...*, s. 162.

zištnosti kapitalistů“.⁷³ Sovětští architekti se také chlubili vyšší tuhostí svých staveb ve srovnání se zaoceánskými budovami: „Je známo, že americké mrakodrapy nemají dostatečné tuhosti, která by je zajišťovala před výkyvy, doprovázenými šramotem, praskáním a někdy i trhlinami v obkladech.“⁷⁴ Sovětské výškové budovy nebyly obvykle označovány jako mrakodrapy, nýbrž „výškové stavby“, zatímco pro americkou (nebo obecněji západní) architekturu sovětští autoři tento název běžně používali.⁷⁵

4.1 Od Paláce sovětů k Sedmi sestrám

Soutěž na nejmonumentálnější, ale nerealizovanou stavbu stalinské epochy – Palác sovětů – byla vyhlášena v červenci 1931 a už na podzim proběhla výstava 160 přihlášených projektů, z toho 24 zahraničních. Za vítězné byly prohlášeny návrhy Borise Iofana, Ivana Žoltovského a Hectora Hamiltona, k řešení byl nakonec přizván první jmenovaný architekt.⁷⁶ V jeho podání se měl Palác sovětů stát nejvyšší budovou tehdejšího světa (420 m, o několik metrů vyšší než Empire State Building), na jejím vrcholu se potom měla pnout do výše bezmála stometrová socha V. I. Lenina. Vladimír Papernyj ve své studii kromě obecně uváděných příčin, proč nebyl nikdy postaven Palác sovětů (nedostatek kovů, špatné podloží nebo obavy, že by Leninovu sochu zakrývaly mraky), rozvíjí teorii o nedosažitelné dokonalosti této stavby. Palác sovětů byl podle něj jakýmsi ideálem, který neměl být nikdy zhmotněn.⁷⁷

Na návrh Stalina bylo 13. ledna 1947 přijato Radou ministrů SSSR usnesení o stavbě osmi výškových budov v Moskvě, které „odrážejí nynější etapu rozvoje socialistické společnosti, rozkvět tvůrčích sil a vysokou kvalitu sovětského lidu“ a „jsou ohromným přínosem pro sovětskou socialistickou architekturu“.⁷⁸ Stavby měly mít v součtu objem 5,63 milionů m³ a nabízet plochu ke vzdělávacím, obytným, hotelovým

⁷³ *Vysoké stavby...*, s. 197.

⁷⁴ Pavel A. KRASILNIKOV, *Konstruktivní řešení moskevských vysokých staveb*, in: Výstavba socialistické Moskvy, ed. J. Hruža, Praha 1952, s. 213.

⁷⁵ Když na konci 70. let vydal československý teoretik Felix Haas publikaci mapující architekturu 20. století, věnuje její část také „novému historismu v USA“, který kritizuje z důvodu, že se mrakodrapy „protismyslně přizpůsobily kompozici gotické nebo renesanční architektury“. Felix HAAS, *Architektura 20. století*, Praha 1978, s. 97–99.

⁷⁶ V. PAPERNYJ, *Kultura 2...*, s. 27.

⁷⁷ V. PAPERNYJ, *Kultura 2...*, s. 113.

⁷⁸ T. A. SELIVANOV, *Velký Stalin...*, s. 14.

i administrativním účelům. Kromě svého určení se odlišovaly také svou podobou. Papernyj je považuje za „hledání ideální podoby Paláce sovětů“.⁷⁹

Nerealizovaná výstavba šestnácti obytných výškových budov od architekta G. A. Zacharova v Ljusinovské ulici se potom od předchozích projektů odlišovala svou unifikační. Budovy byly do detailů stejné, dokonce i vzájemné vzdálenosti by musely být přesně dodrženy. Ostatně standardizace a typizace byly jedním z cílů stalinské architektury. Nedosažitelným snem bylo nejdokonalejší architektonické dílo, které by bylo tečkou za architektonickým vývojem, a následně by stačilo tento vzor donekonečna opakovat.⁸⁰

Z osmi plánovaných výškových budov nakonec bylo dokončeno jen sedm, pro které se vžila přezdívka „sedm sester“. Stavba prvních započala v roce 1947 a nejprve byla dokončena v roce 1952 obytná budova na Kotělnickém nábřeží. O rok později došlo k otevření komplexu moskevské univerzity, která měla mezi ostatními budovami zvláštní místo. Tento „chrám vzdělání“ vyrostl v Leninských horách, tedy na velmi exponovaném místě dobře viditelném z mnoha částí města. Hierarchie byla ve stalinské architektuře podstatná nejen z hlediska urbanismu, ale rovněž samotného uspořádání uvnitř budov. Nejdůležitější univerzitní místnosti jsou proto soustředěny do centrální vysoké věže. „*Architektura universitního komplexu nekopíruje žádný historický sloh. Autoři směle vytvořili novátorský obraz, vyjadřující velikost socialistické vědy a radostný životní optimismus sovětských lidí,*“ psali sovětské autoři ještě před dokončením stavby.⁸¹

Zvláštní pozornost si vzhledem k tématu této práce zaslouží dvojice hotelových budov. Hotel Leningradskaja o 26 podlažích (stavba zahájena 1949, dokončena 1954) byl nejnižší stavbou ze sedmi Stalinových mrakodrapů. Spodní část budovy svou výškou bez problémů zapadá do okolní zástavby, z jejího středu potom vybíhá věž, která je na samém vrcholu zakončena hvězdou. Zřetelněji než u jiných moskevských výškových staveb se můžeme pohledem na poslední patra věže přesvědčit, že architekti čerpali z minulých slohů.

Nesrovnatelně monumentálnější budova hotelu Ukrajina (stavba zahájena 1947, dokončena o deset let později) se tyčí do výšky téměř 200 metrů a dlouho se pyšnila

⁷⁹ V. PAPERNYJ, *Kultura 2...*, s. 141.

⁸⁰ *Tamtéž*, s. 139.

⁸¹ *Vysoké stavby...*, s. 205.

titulem nejvyššího hotelu světa. Budova je ozdobena nespočtem plastických uměleckých prvků, které jsou soustředěny do nejvyšších bodů.⁸² Z konstrukčního hlediska se u moskevských mrakodrapů uplatnila svařovaná kostra (namísto běžné nýtované), která umožnila důsledněji využít tovární výrobu.⁸³

4.2 Stalinovy mrakodrapy na západ od Moskvy

Stalinská architektura byla „exportována“ ze SSSR do spřátelených socialistických států. Varšavský Palác kultury a vědy sice neleží od hotelu International geograficky příliš daleko, ale okolnosti jeho vzniku jsou dosti rozdílné. Polská metropole utrpěla ve 2. světové válce nesrovnatelně větší škody než Praha, proto také poválečná stavební aktivita byla ve městě mnohem výraznější. Pomyslnou třešničkou na dortu nové Varšavy se měl stát Palác kultury a vědy, který vyprojektoval Lev Vladimirovič Rudněv (1885–1956).⁸⁴ Technický projekt i výstavba byly darem národů Sovětského svazu a polská vláda budovu schválila v dubnu 1952, tedy ve stejný měsíc, kdy začala výstavba pražského Internationalu.

Věž, která z podstavce bočních křídel vyrůstá do výšky 227 metrů, se stala dominantou celého města. I z urbanistického hlediska bychom mohli stavbu přirovnat k nerealizovanému moskevskému Paláci sovětů – jedná se o střed města, od kterého se potom odvíjí další zástavba. Svě čestné místo ve věži získala Akademie věd a Společnost pro rozšiřování věd, jednotlivá křídla potom byla věnována dalším vědeckým a kulturním institucím. Stejně jako u moskevských výškových staveb je budova ze svařované kostry vyplněné dutými cihlami. Výstavba, kterou řídil sovětský odborník a probíhala za účasti sovětských pracovníků, byla dokončena již v roce 1955. Palác i rozlehlé náměstí, které jej obklopuje, byly ještě před dokončením „zasvěceny“ Stalinovi.⁸⁵

V lotyšské Rize vznikla budova Akademie věd, která začala být plánována v roce 1950, ale k otevření došlo až v roce 1958. Původně byla zamýšlena jako dar pro Stalina k jeho narozeninám, ale ten zemřel nedlouho po zahájení výstavby a několik let

⁸² *Vysoké stavby...*, s. 199.

⁸³ P. A. KRASILNIKOV, *Konstruktivní řešení...*, s. 215.

⁸⁴ L. V. Rudněv byl jedním z předních Stalinových architektů, jeho dílem je budova Lomonosovovy univerzity v Moskvě.

⁸⁵ Arnold MAJEREK, *Soudobá polská architektura*, *Architektura ČSR* 14 (9–10), 1955, s. 343–344.

po něm skončila také „jeho“ epocha architektury. K dokončení tedy došlo v době, kdy už tato architektura nebyla žádoucí. Během stavby se změnilo také plánové určení, původně se totiž mělo jednat o Dům kolchozníků s hotelem pro zemědělce, kteří do města přijížděli z venkovských oblastí.⁸⁶

Také rumunští architekti se inspirovali sovětskými vzory a v roce 1951 začali v Bukurešti stavět Casa Scînteii. Skupina architektů této budovy nějaký čas opravdu pracovala v Moskvě, aby se přiučila stavbě vysokých budov.

4.3 Sovětský vzor pro hotel Družba

Často opakovaný a nezpochybnitelný fakt, že hotel Družba byl vystaven podle vzoru moskevských výškových budov, si zaslouží upřesnění. Historička umění Kateřina Hubrtová uvádí, že stavba je nejčastěji přirovnávána k Lomonosovově univerzitě, ale skutečným vzorem měl být podle ní hotel Ukrajina na Dorogomilovském nábřeží.⁸⁷ V každém případě byli projektanti VPÚ v rozdílné situaci než jejich kolegové z výše uvedených měst. Varšava získala hotový projekt jako dar, zatímco architekti vysoké stavby v Rize (Lotyšsko bylo v té době součástí SSSR) se jeli učit přímo do Moskvy.⁸⁸ Českoslovenští architekti mohli jistě čerpat z řady teoretických prací ze SSSR a také zkušeností sovětských kolegů, kteří budovali moskevské vysoké stavby – v roce 1951, kdy vznikala výšková koncepce hotelu Družba, už bylo ve výstavbě všech osm „Stalinových sester“, žádná z budov ovšem ještě nebyla zcela dokončena.⁸⁹

Ačkoliv dvě z moskevských výškových staveb byly hotely, nalezneme v interní korespondenci MNO z 3. května 1954 doporučení, aby v souvislosti s Družbou nebylo používáno spojení „*po vzoru Sovětského svazu*“, neboť „*žádný takový hotel v Moskvě neexistuje*“.⁹⁰ Možná tím bylo myšleno, že žádná z výškových staveb v SSSR nebyla primárně určena k ubytování armády, neboť hotely Leningradskaja a Ukrajina sloužily od svého otevření civilnímu sektoru.

⁸⁶ Jānis KRASIŅŠ, *The Building of the Latvian Academy of Sciences in the Context of World Architecture*, in: *Architecture and Urban Planning: Scientific Journal of RTU* 2 (1), 2009, s. 72.

⁸⁷ Toto tvrzení ovšem neopírá o žádný argument ani odkaz, můžeme se tedy domnívat, že se jedná jen o autorčinu domněnku. K. HUBRTOVÁ, *Vysmívaný...*, s. 25.

⁸⁸ J. KRASIŅŠ, *The Building...*, s. 72.

⁸⁹ Osmou výškovou stavbou měla být administrativní budova Zarjadje o 32 podlažích, která měla vzniknout vedle Rudého náměstí. Stavba nebyla nikdy dokončena a v 60. letech vznikl na místě hotel Rossija, který byl zbourán v roce 2007, aby byl nahrazen parkem.

⁹⁰ VHA, f. MNO 1954, inv. č. 288, sig. 84 5/1-5, kart. 70–71, *Připomínky 1. odd.*

První příležitost spatřit na vlastní oči vysoké budovy v Moskvě dostali českoslovenští architekti na zájezdu konaném od 25. října do 20. listopadu 1951, a to jako poslední delegace ze všech spřátelených zemí SSSR. Architekt Vladimír Chamrád po návratu napsal, že důvodem byl „*zhoubný vliv Slánského a jeho společníků, kteří se stavěli proti sblížení našich umělců se sovětskými a hlavně proti tomu, aby se u nás zaváděly sovětské zkušenosti...*“⁹¹ Časový plán, který sestavil Svaz architektů SSSR, zahrnoval návštěvu dostavovaného univerzitního komplexu v Moskvě. Na členech delegace samozřejmě budova zanechala velkolepý dojem: „*Stavba vzbuzuje úžas nad monumentalitou dokonalé architektury, prostorově jedinečně řešené, posazené dobře do obrazu města.*“⁹²

V březnu 1954 schválil politický sekretariát ÚV KSČ vyslání jedenáctičlenné delegace pracovníků vojenského stavebnictví do SSSR, aby „*shlédla projekci a postup prací na některých výškových budovách v Moskvě a Leningradě a zejména pak prostudovala provoz a činnost leningradského Domu armády.*“ Důvodem byla plánovaná stavba ÚDA na Vítězném náměstí, takže členové delegace měli nabýt zkušenosti se stavbou i provozem takové budovy.⁹³ Na výstavbu hotelu Družba už tato návštěva SSSR nejspíš neměla výraznější dopad, neboť v této době už rostla do výšky hrubá stavba, navíc mezi členy delegace ani nebyl nikdo z projektantů budovy.⁹⁴ Příliš pozdě přišla také návštěva mezinárodního setkání architektů ve Varšavě, které se konalo v červnu 1954.⁹⁵ Jeho účastníci mohli spatřit i rozestavěný Palác kultury a vědy.⁹⁶

⁹¹ Vladimír CHAMRÁD, *Ze zájezdu československých architektů do SSSR*, Architektura ČSR 11 (10–12), 1952, s. 280.

⁹² *Tamtéž*, s. 281.

⁹³ NA f. 02/5 svazek (dále sv.) 77, archivní jednotka (dále ar. j.) 201, bod (dále b.) 26, *Vyslání delegace pracovníků vojenského stavebnictví do Sovětského svazu*; NA f. 02/5 sv. 78, ar. j. 203, b. 29, *Seznam členů delegace pracovníků vojenského stavebnictví vyslaných do Sovětského svazu*.

⁹⁴ Členy delegace uvedenými v návrhu jsou vedoucí delegace Rudolf Beneš, hlavní inženýři projektu ÚDA Pavel Bareš a Jaroslav Kandl, zástupci VPÚ Jaroslav Kříž, Jan Ladýř a Blahomýr Borovička, náčelník ÚDA Jaroslav Veselý, zástupce stavební výroby Vl. Stránský, zástupce oddělení výstavby MNO Otakar Bělík a zástupce investora Václav Chaloupek; jako případný náhradník za J. Kandla byl připraven Antonín Černý.

⁹⁵ NA f. 02/5 sv. 79, ar. j. 205, b. 32, *Vyslání delegátů Svazu čs. architektů do Varšavy*.

⁹⁶ O návštěvě polské metropole informoval čtenáře O. Starý v časopise Architektura ČSR. Srov. Oldřich STARÝ, *Mezinárodní setkání ve Varšavě a stavba Polska*, Architektura ČSR 13 (10), 1954, s. 289–299.

5. Historie vzniku hotelu Družba

V roce 1950 byl vznesen požadavek na rozšíření ubytovacích kapacit převážně pro svobodné a bezdětné důstojníky.⁹⁷ Část svobodáren měla být vyhrazena pro krátkodobé ubytování příslušníků vojenské správy, což by řešilo situaci s nedostatkem míst v pražských hotelích a zároveň by došlo k uvolnění lůžek v centru města pro civilní sektor.⁹⁸ Počítalo se také s ubytováním členů Armádního uměleckého souboru Víta Nejedlého (AUS VN), kteří by měli možnost cvičení v prostorách plánované tělocvičny.⁹⁹ Celkem mělo být ve svobodárnách přibližně 200 buněk. Cesta od požadavků k činům nebyla dlouhá, ještě v témže roce začaly projekční přípravy pod vedením architekta Františka Jeřábka a jeho spolupracovníků z Vojenského projektového ústavu (VPÚ) – projektantů M. Vintery, M. Hudce, B. Tichého, J. Číly, F. Antoše, F. Trmače, M. Brzáka a projektantů specialistů O. Prchlíka, L. Buška, Z. Hoffmanna, K. Červinky, J. Mazáka.¹⁰⁰

František Jeřábek se narodil v roce 1912 v Maršově u Tišnova a vyučil se zedníkem. Později dokončil stavební průmyslovou školu a v roce 1946 absolvoval Vysokou školu architektury a pozemního stavitelství v Praze. Pracoval jako projektant v R-ateliéru, později ve VPÚ a od roku 1958 v SÚRPMO, kde se zabýval rekonstrukcí památkových objektů.¹⁰¹

Generálním investorem stavby se stala Vojenská stavební správa Praha-město a výstavbu zajišťoval národní podnik Konstruktiva. Součástí investičního úkolu byl výběr vhodného místa, a to v oblasti Dejvic a okolí. Zvažováno bylo náměstí Interbrigády v Bubenči (vedle hřbitova) nebo ulice Na Dionýsce, ale nakonec bylo ze tří variant na plánovacím referátu ÚNV rozhodnuto o umístění na konci ulice Koulova v místě, kde se střetává s třídou Jugoslávských partyzánů.¹⁰² Svobodárny měly krýt pohled na vznikající komplex kasáren. Území patřilo pod bývalou usedlost Juliska ze 17. století, o

⁹⁷ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688, *Důvodová zpráva*, s. 1.

⁹⁸ Karel STORCH, *Grand Hotel International v Praze-Dejvicích*, *Architektura ČSR* 16 (9), 1957, s. 465.

⁹⁹ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3378, sig. 30/3, kart. 629.

¹⁰⁰ NG, *Sbírka architektury, Průvodní zpráva...*, s. 7.

¹⁰¹ Alena KRUŠINOVÁ, *Hotel International: Stavebně historický průzkum, soupis umělecko-historických prvků*, Praha 2006, nepaginováno.

¹⁰² VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3378, sig. 30/3, kart. 629.

dvě století později v těchto místech vznikly cihelny.¹⁰³ Projektanti svobodáren ani neměli příliš na výběr, neboť ostatní pozemky v Dejvicích byly „určeny a přiděleny k jiným veřejným účelům“, navíc by svým rozsahem nemusely dostačovat.¹⁰⁴

A především nebyl dostatek času, stavba musela začít co nejdříve. Ještě v roce 1951 proto byl vypracován zastavovací plán celého území bývalé cihelny. Vzhledem k velikosti pozemku, základové půdě a daným parametrům stavby bylo rozhodnuto, že budova bude umístěna „osově na vedlejší osu náměstí“.¹⁰⁵ Dopravní dostupnost zajišťovaly tramvajové linky č. 7 a 18, které měly před stavenišťem konečnou zastávku.¹⁰⁶ Prameny z fondů MNO nepotvrzují původní záměr postavit budovu na Vítězném náměstí, jak uvádějí někteří autoři. Podle tohoto názoru měl zasáhnout až historik umění Václav Vilém Štěch, dle kterého by stavba zasáhla do panoramatu Pražského hradu při pohledu z Národního divadla.¹⁰⁷

Stavební parcela však nebyla vybrána s ohledem na skutečnost, že zde měla vzniknout výšková budova, která by se stala výrazným a odkudkoliv viditelným symbolem. Hotel je nepochybně dominantou blízkého okolí, ale rozhodně ne celého města, jako se to podařilo v případě moskevských výškových staveb nebo varšavského Paláce kultury a vědy. Tento problém si uvědomovali projektanti i plánovací referát ÚNV, bylo proto doporučováno přezkoumání, ale vzhledem k naléhavosti projektu a jeho utajení nakonec k ničemu takovému nedošlo.¹⁰⁸

Při své návštěvě Prahy měl plány zhodnotit sovětský architekt Michail Vasiljevič Posochin, zástupce hlavního projektanta Moskvy, architekta Alexandra Vasiljeviče Vlasova. Podle něj mělo vyhovovat umístění objektu z hlediska celkové zástavby města, nikoliv však z hlediska zástavby Dejvic, neboť se jedná o výrazný objekt zasluhující umístění na hlavní osu.¹⁰⁹

¹⁰³ Cihelna, kterou založil Vavřinec Mailbeck v 70. letech 19. století, byla v provozu až do konce 2. světové války. Ročně vyrobila až 9 milionů cihel a 600 tisíc tašek. V místech se nachází také bohaté archeologické naleziště. Milan POLÁK, *Praha 6 křížem kráčem*, Praha 2011, s. 159.

¹⁰⁴ VHA, f. MNO 1957, inv. č. 1810, sig. 41/3/2, kart. 523.

¹⁰⁵ *Tamtéž*.

¹⁰⁶ Stará tramvajová smyčka byla zprovozněna v roce 1947 po prodloužení trati z Vítězného náměstí. K odstranění došlo v roce 2011, kdy byla zprovozněna nová smyčka v blízkosti nádraží v Podbabě.

¹⁰⁷ Karel KSANDR, *Rekonstrukce hotelu International v Praze 6-Dejvicích, aneb jak lze dnes zachovat památku socialistického realismu*, in: *Péče o památky moderní architektury*, ed. N. Goryczková, Ostrava 1999, s. 67.

¹⁰⁸ VHA, f. MNO 1957, inv. č. 1810, sig. 41/3/2, kart. 523.

¹⁰⁹ Posochin měl dále dodat: „*Vlastní nevýrazný prostor náměstí výšková budova svou koncepcí povznáší i přes svojí výraznou hmotovou konfiguraci.*“ MNO 1957, inv. č. 1810, sig. 41/3/2, kart. 523.

Původní varianta projektu počítala jen se sedmi- až osmipatrovou střední částí a čtyřpatrovými bočními trakty, které by odpovídaly výšce zástavby na severní straně prostoru.¹¹⁰ Vzhledem k nízko položenému terénu však urbanisté doporučili zvýšení, takže vznikla honosnější a stavebně náročnější druhá varianta projektu se třináctipalcovým středním traktem zakončeným věží.¹¹¹ Tomu odpovídala také vyšší předpokládané náklady na výstavbu – 24 milionů korun oproti 14 milionům v případě nižší varianty.¹¹² Politický sekretariát ÚV KSČ přesto schválil 19. září 1951 druhou alternativu.¹¹³ Nerealizovaná varianta zahrnovala také ukončení východní strany vysunutou administrativní budovou.¹¹⁴

5.1 Stanovení názvu budovy

Stavba měla na diváka působit především svou architekturou a uměleckou výzdobou, součástí komunistické ideologie ovšem byl také vhodně znějící název. O jménu nebylo rozhodnuto při projektování, a dokonce ani při zahájení výstavby. Jistě je důvodem i změna účelu a rozsahu stavby, neboť u méně výrazné budovy svobodáren by název nebyl tak důležitý jako u monumentálního hotelu. V interních dokumentech se tedy na stavbu odkazovalo jako na „Julisku“ nebo „Na Julisce“ podle místa výstavby, tato označení byla používána také v tisku. Konečné pojmenování hotelu se začíná usilovněji řešit na jaře 1954, kdy se připravovalo nařízení, kterým měl ministr Čepička oficiálně zřídit hotel v Podbabě.

O tom, že název nebyl jistý skoro do poslední chvíle, svědčí prázdná místa v konceptech nařízení.¹¹⁵ O názvu ovšem mělo být rozhodnuto co nejdříve proto, aby se označení „Juliska“ či „Na Julisce“ mezi lidmi nestačilo příliš vžit. Podle tehdejších představitelů bylo pro tak význačný objekt nedůstojné. Zároveň bylo nutné začít výrobu vnitřního vybavení, které by bylo označeno logem a názvem hotelu.¹¹⁶ Náměstek ministra národní obrany ve věcech materiálních, generálporučík Václav Thoř navrhoval pojmenování „Vítězný únor“. Objevila se však celá řada dalších návrhů od příslušníků

¹¹⁰ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688, *Důvodová zpráva*.

¹¹¹ VHA, f. MNO 1957, inv. č. 1810, sig. 41/3/2, kart. 523.

¹¹² Důvodová zpráva z roku 1957 používá již částky přepočtené do „nové měny“. VHA, f. MNO 1957, inv. č. 1601, sig. 41/4b, kart. 427, *Důvodová zpráva*, s. 2.

¹¹³ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688, *Důvodová zpráva*.

¹¹⁴ K. STORCH, *Grandhotel International...*, s. 465.

¹¹⁵ VHA, f. MNO 1954, inv. č. 288, sig. 84 5/1–5, kart. 70–71.

¹¹⁶ *Tamtéž*.

armády jako „Rudá hvězda“, „Mír“, „9. květen“, „Dukla“, „Sokolovo“, „Jaslo“ a „Stalingrad“.¹¹⁷

Generálporučík Ján Zeman zaslal Čepičkovi návrh na pojmenování hotelu „Družba“, se kterým souhlasilo i několik dalších armádních představitelů včetně náčelníka generálního štábu. Takový název by dle jeho slov vystihoval poslání hotelu z vojenského i mezinárodního hlediska. Zeman dále odmítl návrh názvu „Ústřední dům armády III“ a upozornil na nevhodnost používání spojení „vojenský mezinárodní hotel“, neboť tuto funkci nebylo podle něj nutné veřejně zdůrazňovat. V ministrově nařízení potom opravdu najdeme název „Hotel Družba“ vyjadřující „internacionální družbu příslušníků spřátelených armád“.¹¹⁸ Toto pojmenování ovšem vydrželo jen pár let, než pozdější vlastník – Čedok – hotel přejmenoval.

V lednu 1955 náčelník hotelu Družba, major František Čamra, navrhuje hlavní politické správě MNO, aby bylo celé náměstí před budovou pojmenováno jako náměstí Družby. Tím by podle něj byly ještě zdůrazněny důvody pojmenování hotelu, tedy „*myšlenky proletářského internacionalismu a myšlenky světového hnutí za mír, protože družba národů a vzájemná důvěra je nejzákladnější formou boje za udržení světového míru.*“¹¹⁹ Přejmenování na Náměstí Družby nakonec proběhlo až v roce 1958, tedy v době, kdy už hotel nesl název International.¹²⁰ V roce 1990 bylo náměstí zrušeno, neboť neplnilo svou městotvornou funkci.

¹¹⁷ VHA, f. MNO 1954, inv. č. 288, sig. 84 5/1–5, kart. 70–71.

¹¹⁸ VHA, f. MNO 1954, inv. č. 288, sig. 84 5/1–5, kart. 70–71.

¹¹⁹ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 367, sig. 84/5/6, kart. 70.

¹²⁰ Jiří ČAREK, *Ulicemi města Prahy od 14. století do dneška*, Praha 1958, s. 53.

5.2 Průběh stavby hotelu

V dubnu 1951 bylo uděleno stavební povolení a v říjnu téhož roku začaly přípravné práce v místě bývalých cihelen.¹²¹ Samotná stavba byla zahájena 11. dubna 1952, ani tou dobou však neexistoval kompletní projekt.¹²² Zpočátku byly dostupné pouze výkopové plány, zatímco technický projekt a prováděcí výkresy byly dodávány po částech až do konce září 1955, což se negativně projevilo na efektivitě výstavby i výsledné ceně projektu.¹²³ Během výstavby se nespočetněkrát měnily požadavky, takže docházelo ke zpoždění stanovených termínů.¹²⁴ Z důvodu rozpočtové nepřipravenosti musela být vojenské správě udělena v prosinci 1953 výjimka. Ačkoliv původně měla vzniknout vojenská ubytovna s hotelovou částí, výsledkem byl luxusní hotel určený především pro zahraniční hosty.¹²⁵

K formálnímu zřízení vojenského hotelu Družba došlo rozkazem ministra národní obrany čj. 06101/Be/A ze dne 14. července 1954. V něm Čepička uvádí, že hotel „je samostatnou hospodářskou složkou Ústředního domu armády a plní úkoly hotelové a pohostinské pro vojenské osoby z povolání s členy jejich rodin, jakož i pro zahraniční hosty ministerstva národní obrany“. Jedním z hlavních zmiňovaných úkolů je „poskytnout ubytování domácím i zahraničním hostům, všestrannou péči v příjemném klubovém prostředí.“¹²⁶ Ještě před zveřejněním rozkazu byl hotel začleněn pod Hlavní politickou správu Ústředního domu armády (dále HPS ÚDA), která musela narychlo zajišťovat jeho zařízení a vybavení, a to mimo plán, což pochopitelně naráželo na nejrůznější obtíže.¹²⁷ Později převzala ubytovací a restaurační činnost hlavní správa obchodu ve vojenských posádkách ARMA.¹²⁸

¹²¹ A. KRUŠINOVÁ, *Hotel...*, nepaginováno; Zdeněk HOŘENÍ, *Na věžové stavbě*, Rudé právo 34 (158), 9. 6. 1954, s. 1.

¹²² VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688.

¹²³ Poslední projekty byly sice dokončeny v září 1955, ale do výroby byly předány až v květnu 1956.

VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688.

¹²⁴ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 4190, sig. 62/2, kart. 708.

¹²⁵ Z dostupných materiálů není možné určit průběh změny projektu ze svobodárny ve vojenský hotel. Tato etapa historie stavby vyžaduje v budoucnu další bádání.

¹²⁶ VHA, f. MNO 1954, inv. č. 288, sig. 84 5/1–5, kart. 70–71.

¹²⁷ *Tamtéž*.

¹²⁸ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3378, sig. 30/3a, kart. 629, *Hotel „Družba“*, předání restaurační a ubytovací činnosti ARME; A. KRUŠINOVÁ, *Hotel...*, nepaginováno.

Ke zprovoznění levého křídla mělo dojít už v říjnu 1954, pravého křídla v prosinci téhož roku a hotelu jako celku v květnu 1955.¹²⁹ V listopadu 1954 ovšem ještě nebyla v provozu žádná část hotelu. Náměstek ministra národní obrany Václav Thoř v dodatku zaslaném náčelníkovi HPS ÚDA uvedl, že levé svobodárny budou otevřeny v lednu 1955 a představil komisi, která dostala za úkol připravit návrh obsazení daného křídla. Termín se nakonec povedlo splnit velmi těsně, prvních 152 důstojníků bylo v budově ubytováno 31. ledna 1955. V ten den ovšem ještě probíhaly dokončovací práce, takže dvě hodiny před ubytováním museli být ze stavby vykázáni všichni řemeslníci.¹³⁰

Teprve 27. ledna do levého křídla dorazila kolaudační komise, ale jelikož práce v některých poschodích nepokročily podle předpokladů, musela se do hotelu vrátit o týden později. Pátého února 1955 vydala zápis, ve kterém uváděla zjištěné nedostatky, které měly být odstraněny do konce příslušného měsíce. Ubytování se v pokojích nemohli umýt teplou vodou kvůli nefunkčním ohřívacům a elektrické zásuvky nesměly být používány z důvodu chybějících ochranných krytů. V některých pokojích se objevilo nekvalitně provedené kování a „došlo i k takovému případu, že důstojník musel čekat hodinu v pokoji a byl nucen volat na ulici, aby mu někdo přišel otevřít.“¹³¹ Ubytování tedy bydleli v hotelu za podmínek, které rozhodně neodpovídaly standardům dané třídy A, nehledě na to, že řada prací byla dokončována až za provozu.

Vzhledem k předchozím slibům MNO i konání 2. sjezdu Československého svazu mládeže bylo ovšem nutné do konce ledna 1955 uvolnit v jiných pražských hotelích 152 lůžek, která zabírali dlouhodobě ubytovaní příslušníci armády.¹³² Sedmého dubna 1955 byli první hosté ubytováni také v pravém křídle. Ještě začátkem měsíce však stále netekla teplá voda (kvůli problémům s výstavbou teplárny) a chybělo některé vybavení pokojů, jako jsou lampičky, koberce a záclony. Veškerý restaurační provoz

¹²⁹ VHA, f. MNO 1954, inv. č. 288, sig. 84 5/1–5, kart. 70–71.

¹³⁰ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 366, sig. 84/5/4, kart. 70.

¹³¹ *Tamtéž.*

¹³² Od roku 1952 byly vojákům bez vlastního bytu vydávány ubytovací poukázky, aby nemuseli platit za ubytování v hotelích ministerstva vnitřního obchodu nebo vnitra. Vzhledem k tomu, že vojenské osoby zabíraly až 60 % kapacity v hotelích, byly poukázky zrušeny k 1. lednu 1954. Zejména v pražských hotelích však zůstal ubytován velký počet vojáků – k 1. lednu 1955 na 1995 osob. Jiří BÍLEK, „*Kulový blesk*“ *ministra Čepičky*, *Historie a vojenství* 56 (3), 2007, s. 56.

byl situován v dosud nezprovozněné střední části hotelu, takže se ubytování museli stravovat v jiných zařízeních.¹³³

Už začátkem roku bylo jasné, že se celý hotel nepodaří uvést do plného provozu ani před zahájením I. celostátní spartakiády, která se konala 23. června 1955. Náčelník ÚDA Václav Thoř proto navrhl přechodné řešení. Nedokončená střední část hotelu měla být vyklizena, a pokud by se nepodařilo instalovat plánovaný nábytek, byly by pokoje provizorně vybaveny nábytkem z prostředků HUS ÚDA. Po skončení spartakiády měla být budova opět vyklizena, aby mohlo dojít k dokončení stavby.¹³⁴ K tomuto řešení však nakonec nejspíš nedošlo.

5.3 Vybrané správní, ekonomické a provozní záležitosti

Vzhledem k tomu, že Družba byla vojenským zařízením, stál v jejím čele důstojník – ve funkci náčelníka byl od 12. dubna 1954 major František Čamra. Jeho úkolem bylo řídit „*celkovou činnost podniku*“ a také jmenoval (po schválení HPS ÚDA) ředitele hotelu, který měl podnik na starosti po stránce provozní. Počínaje 1. srpnem 1954 se stal ředitelem hotelu Antonín Růžička a na pozici hlavního účetního byl jmenován František Nykodým.

K 30. září 1955 bylo prostavěno 40 060 941,96 Kčs a z důvodu projekční nepřipravenosti dalších 5 502 745,64 Kčs na vícenákladech. Celková částka za výstavbu hotelu včetně prací mimo budovu je k danému datu odhadována na 74 106 441,96 Kčs.¹³⁵ Uzavření rozpočtové dokumentace komplikovaly mj. ceny prací a výrobků, které byly ve většině případů stanoveny jen orientačně, neboť subdodavatelé nebyli schopni včas dodat závazné nabídky. Tento problém na druhou stranu nejspíš nebyl ojedinělý, jak dokazuje důvodová zpráva MNO: „*V celku možno konstatovat, že s těmito obtížemi se setkáváme ve stavebnictví v celostátním měřítku.*“¹³⁶

Zvýšení rozpočtové ceny mělo několik příčin. Původní projekt svobodáren byl transformován v luxusní hotel třídy A, což mělo za následek zvýšení obestavěného prostoru ze 75 tisíc m³ na téměř 115 tisíc m³, a vzhledem k použití kvalitnějšího vybavení i materiálů vzrostla rovněž jednotková cena za m³ z 320 Kčs na 582 Kčs. O

¹³³ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 4190, sig. 62/2, kart. 707.

¹³⁴ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 4190, sig. 62/2, kart. 708.

¹³⁵ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 4480, sig. 62/0/1, kart. 735.

¹³⁶ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688, *Důvodová zpráva*.

dalších více než 9 milionů Kčs cenu zvýšila projektová a rozpočtová nepřipravenost. Kromě toho také původní projekt nepočítal s některými okolními budovami, které s hotelem souvisí jen částečně, nebo vůbec.¹³⁷ Komplikovanou částí stavby byly zamýšlené úkryty v levém i středním traktu, které byly z důvodu změny předpisů civilní obrany řešeny až v závěrečné fázi stavby.¹³⁸ Technický projekt vybavení krytu, který odpovídal odolnosti II. třídy, byl dodán až v červnu 1956.¹³⁹

V únoru 1956 byla rozpočtová cena hotelu vyčíslena na 78 822 000 Kčs.¹⁴⁰ O čtyři měsíce později došlo vládním usnesením č. 1753 k dalšímu zvýšení rozpočtové ceny Družby, a to na 83 916 000 Kčs.¹⁴¹ Investor si zajistil srovnání s projektem vznikajícího hotelu Jalta na pražském Václavském náměstí, který se také stavěl ve stylu socialistického realismu podle návrhu architekta Antonína Tenzera. Na rozdíl od Družby, která byla armádním projektem, se s Jaltou počítalo pro ubytování civilních osob a vlastníkem byl proto Čedok. I v tomto případě se jednalo o stavbu s luxusním vybavením a bohatou uměleckou výzdobou, navíc s nákladným protiatomovým krytem.

Tímto srovnáním došel investor k tvrzení, že „projekt hotelu Družba je řešen s ohledem na mimořádně kvalitní vybavení vcelku hospodárně, dále že ke stoupání nákladů proti původně schváleným rozpočtovým cenám dochází běžně, neboť hotel Jalta není dokončen a zvýšení nákladů možno důvodně očekávat již proto, že projekt očekával standardní vybavení, které nyní hodlá investor nahradit vysoce kvalitním atypickým zařízením.“ Projektanti a stavebníci hotelu Družba se museli potýkat s méně příznivými podmínkami než v případě Jalty, jako byly složitější základy, náročné úpravy terénu, nutnost provést fasády ze všech stran (nešlo o blokovou výstavbu) či delší inženýrské sítě.¹⁴²

Hotel Družba měl být také vyřešen ekonomičtěji než některé výškové stavby v SSSR, a to vzhledem k tomu, že plocha konstrukcí tvořila v případě sovětských staveb

¹³⁷ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688, *Důvodová zpráva*.

¹³⁸ *Tamtéž*.

¹³⁹ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 2540, sig. 8/7/1, kart. 451.

¹⁴⁰ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3377, sig. 30/3a, kart. 629.

¹⁴¹ Stejně usnesení řešilo také zvýšení rozpočtové ceny dalšího Čepičkova projektu – vojenské zotavovny v Bedřichově. VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688, *Důvodová zpráva*.

¹⁴² Materiály z fondu MNO nabízejí pouze srovnání nákladů na stavebně montážní práce, v případě hotelu Družba navíc bez vícenákladů z projekční nepřipravenosti. Z dnešního pohledu se jedná spíše o orientační údaj, neboť obě budovy byly stále ve výstavbě a docházelo k nárůstům cen. Uváděna je částka 555 Kčs za m³ nebo 105 tisíc Kčs za lůžko. V případě hotelu Jalta jsou ceny vyšší, konkrétně 568 Kčs za m³ a 185 tisíc za lůžko. MNO 1956, inv. č. 3468, sig. 56/2, kart. 652, *Důvodová zpráva*, s. 6.

34 až 35 % zastavěné plochy, zatímco v případě hotelu Družba jen 21,6 %.¹⁴³ Další srovnání se sovětskými výškovými budovami, ač by jistě bylo velmi zajímavé, fondy MNO nenabízejí.

Z hlediska hospodaření byl hotel od 1. ledna 1955 zvláštní rozpočtovou organizací.¹⁴⁴ To znamená, že pro svou činnost získával prostředky ze státního rozpočtu a hospodařil s nimi podle rozpočtu pro něj schváleného. To ovšem mělo být pouze dočasné řešení, později by hotel přešel v tzv. chozrasčot, tedy plánovitě vedený podnik vyvíjející zisk.¹⁴⁵ Náčelník HPS ÚDA, generálporučík Ján Zeman, ovšem ještě před dokončením stavby upozorňoval, že provoz hotelu bude ztrátový i přes zařazení do cenové skupiny A, schodky potom mělo ze svého rozpočtu hradit MNO.¹⁴⁶

Po konci působení Alexeje Čepičky na MNO byla zjištěna celá řada pochybení jeho resortu. Ministerstvo během výstavby až do února 1956 opakovaně proplácelo zvýšené náklady bez povolení vlády. „*Důvodová zpráva k návrhu vládního usnesení o zvýšení rozpočtových cen staveb hotelu Družba v Praze a vojenské zotavovny Bedřichov tvrdí sice, že vláda povolovala na žádosti ministerstva národní obrany v průběhu stavby výjimky z projektové a rozpočtové připravenosti, jak však Státní výbor pro výstavbu v ministerstvu národní obrany zjistil, neodpovídá toto tvrzení skutečnosti.*“¹⁴⁷ Emanuel Šlechta, ministr – předseda Státního výboru pro výstavbu, dokonce prohlásil, že hotel Družba a vojenská zotavovna v Bedřichově jsou „*typickým školním příkladem, jak investice plánovat a provádět nemáme.*“¹⁴⁸

V roce 1954 ministr Čepička rozhodl, že hotel bude patřit do nejdražší cenové skupiny A, později byly do stejné skupiny zařazeny také svobodárny. Cena ubytování zahraničních hostů ve střední části byla ještě zvýšena o 20 %. Stravovací zařízení byla zařazena do I. a II. cenové skupiny.¹⁴⁹ Ubytování důstojníků se řídilo nařízením čj. 70003/56, které bylo doplněno s účinností od 1. ledna 1957. Od tohoto data také platil nový ceník, který stanovoval ceny ve dvoulůžkových pokojích na 39 Kčs nebo 46 Kčs za noc, v zimním období se cena zvyšovala o 3 Kčs. Za dvoupokojové apartmány ve

¹⁴³ MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688, *Důvodová zpráva*, s. 6.

¹⁴⁴ VHA, f. MNO 1954, inv. č. 288, sig. 84 5/1–5, kart. 70–71.

¹⁴⁵ *Tamtéž.*

¹⁴⁶ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 366, sig. 84/5/4, kart. 70, *Zpráva o stavu výstavby hotelu Družba*, s. 3.

¹⁴⁷ VHA, f. MNO 1957, inv. č. 1580, sig. 41/4b, kart. 427.

¹⁴⁸ VHA, f. MNO 1957, inv. č. 1601, sig. 41/4b, kart. 427, *Dopis ministra předsedy státního výboru pro přestavbu E. Šlechty ministru národní obrany B. Lomskému.*

¹⁴⁹ VHA, f. MNO 1954, inv. č. 288, sig. 84 5/1–5, kart. 70–71, *Rozbor k návrhu rozpočtu na rok 1955*, s. 2–3.

středním traktu platili domácí hosté 98,40 Kčs v letním, respektive 105,60 Kčs v zimním období. V lednu 1957 vstoupil v platnost nový doplněk k nařízení čj. 70003/56, který stanovoval, že svobodným důstojníkům přispívala vojenská správa 60 % hotelové sazby. Ženatým důstojníkům doplácela rozdíl mezi denním odlučným a denní hotelovou sazbou.¹⁵⁰

V únoru 1956 navrhl náčelník generálního štábu ČSLA, generálplukovník Václav Kratochvíl, aby do restauračních místností nově budovaného hotelu mělo přístup také civilní obyvatelstvo, neboť by to dle jeho slov mělo „*příznivý vliv na občanstvo Prahy, které již v době voleb projevilo značný zájem o nově budovaný hotel Družba*“.¹⁵¹ Vzhledem k plánovanému plnému využití hotelu ovšem tato možnost nebyla doporučena, přinejmenším pro první rok provozu uvažovaný jako zkušební.

Od srpna 1956 byli v hotelu ubytováni také zahraniční hosté a delegace, vzrůstal především počet ubytovaných přes Čedok.¹⁵² Návštěvníci ze zahraničí měli k dispozici jednolůžkové pokoje a apartmány. Nejlevnější jednolůžkový pokoj stál 26 Kčs (v zimním období o 3 Kčs více), nejdražší apartmán potom 296,40 Kč (v zimním období 321,60 Kčs).¹⁵³ Počínaje 1. lednem 1957 začali hotel využívat příslušníci vojenské správy služebně přijíždějící do Prahy a zahraniční vojenské delegace, dále se objevila myšlenka rekreace příslušníků vojenské správy a venkovských posádek.

Zřízení rekreace v hotelu bylo uvažováno z důvodu, že MNO byl snížen počet lůžek pro rekreaci o 720, příslušníci vojenské správy přitom měli zájem o rekreaci v „*místech s bohatými kulturními možnostmi*“.¹⁵⁴ Ministr financí Július Ďuriš ovšem s využitím pro rekreační účely armády nesouhlasil a doporučil „*ubytování a stravování zahraničních hostů již také proto, že v Praze je k tomuto účelu nedostatek prostoru*“.¹⁵⁵ Navíc dodal, že náklady na rekreaci, které by byly vyšší než v jakémkoliv jiném zařízení, by pocházely ze státního rozpočtu.

¹⁵⁰ Pakliže ženatý důstojník neměl nárok na odlučné, platily pro něj stejné podmínky náhrad jako pro svobodného důstojníka. Tyto podmínky se týkaly jen osob, které měly stálé služební působiště v obvodu posádky Velká Praha.

¹⁵¹ Kratochvíl měl nejspíš na mysli volby do zastupitelstev národních výborů v roce 1954. VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3377, sig. 30/3a, kart. 629.

¹⁵² Do 24. října 1956 bylo v hotelu ubytováno zatím jen 396 cizinců. VHA, f. MNO 1957, inv. č. 583, sig. 14/21, kart. 163, *Protokol*, s. 3a.

¹⁵³ VHA, f. MNO 1957, inv. č. 583, sig. 14/21, kart. 163, *Protokol*, s. 3a.

¹⁵⁴ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3377, sig. 30/3a, kart. 629.

¹⁵⁵ VHA, f. MNO 1957, inv. č. 1580, sig. 41/4b, kart. 427, *Dopis ministra financí ministrovi národní obrany*, s. 2.

V hotelu mělo být při plném provozu zaměstnáno 325 osob.¹⁵⁶ Mzdy byly zajištěny mzdovým fondem, přičemž měly být dostatečně vysoké, aby bylo možné získat „nejkvalitnější odborné pracovníky“.¹⁵⁷ V prvním pololetí 1955, kdy dosud v hotelu pracovalo 102 lidí, činila průměrná mzda 1 088 Kčs, celorepublikový průměr byl o něco vyšší – 1 192 Kčs.¹⁵⁸ Ředitel hotelu měl v roce 1956 měsíční plat 2 270 Kčs.¹⁵⁹

5.4 Vybrané stavební změny a komplikace

Původní projekt počítal se zřízením manželských buněk, které by byly vybaveny kuchyňkou. V roce 1954 ovšem vedení hotelu navrhlo přeměnu v obývací pokoje s postelí, ačkoliv bylo tou dobou již ve výrobě vybavení kuchyňek.¹⁶⁰ Náčelník hotelu František Čamra uvedl, že buňky by vzhledem k velikosti nebyly vhodné pro ubytování rodin s dětmi, a vyjádřil také obavy nad hospodárností, neboť v hotelu byl umístěn pouze jeden elektroměr.¹⁶¹ Ještě koncem roku 1956 nebyly kuchyňky zcela zrušeny, což kritizovala finanční správa – podle ní by „nebylo správné, kdyby tento druh individuálního bydlení zůstal v prvotřídním hotelu trvalým zjevem.“¹⁶² V této době, kdy ještě nebyla stavba hotelu zcela dokončena byly kuchyňky využívány jako sklady či kanceláře. Problém s kuchyňkami byl nakonec vyřešen až po převzetí hotelu Čedokem.

Dále byl vznesen požadavek, aby byl v hotelu zřízen klub pro sovětské poradce, který měl částečně využívat prostory budoucí tělocvičny. Stavba už ovšem měla být v takové fázi, že byl tento požadavek neuskutečnitelný.¹⁶³ Jen na papíře skončila také

¹⁵⁶ Z toho 8 osob ve vedení hotelu, 17 v administrativě, 31 v technické skupině (zahrnovala např. skladníky, elektrikáře či řidiče), 123 v restauračních provozech a největší skupina 146 osob v hotelové skupině. VHA, f. MNO 1955, inv. č. 366, sig. 84/5/4, kart. 70, *Hotelové, restaurační a kavárenské podniky „Na Julisce“*.

¹⁵⁷ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 366, sig. 84/5/4, kart. 70, *Zápis*.

¹⁵⁸ Dalibor HOLÝ – Jitka ERHARTOVÁ, *Mzdy do roku 2014*, s. 3, dostupné online (http://statorg.cmkos.cz/dokumenty/%C4%8CS%C3%9A%20-%20Mzdov%C3%A1%20nerovnost%20nar%C5%AFst%C3%A1_Mzdy%20do%20roku%202014.pdf), [citováno k 18. 5. 2018].

¹⁵⁹ VHA, f. MNO 1957, inv. č. 583, sig. 14/21, kart. 163, *Protokol*, s. 1.

¹⁶⁰ *Tamtéž*.

¹⁶¹ Pro ženatého důstojníka by takové ubytování ostatně ani nebylo výhodné, neboť by přišel o nárok na bezplatné ubytování (při odloučení od rodiny) a musel by platit za sebe i manželku, tzn. i více než 2 000 Kčs měsíčně za obě osoby. VHA, f. MNO 1955, inv. č. 366, sig. 84/5/4, kart. 70, *Zpráva o stavu výstavby hotelu Družba*, s. 1–2.

¹⁶² VHA, f. MNO 1957, inv. č. 583, sig. 14/21, kart. 163, *Hotel Družba, Podbaba – finanční kontrola*, s. 2.

¹⁶³ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 366, sig. 84/5/4, kart. 70, *Zápis*.

potřeba přeměnit tělocvičnu v restauraci nebo vinárnu. Naopak řadě návrhů na menší změny, které nevyžadovaly stavební úpravy, bylo vyhověno. Místo květinářství vznikla prodejna knih a upomínkových předmětů, knihovna a studovna byla zase transformována v restaurační zařízení.¹⁶⁴ V roce 1954 došlo také ke zřízení garáží v suterénu dvorního křídla a do prvního suterénu levého křídla byly umístěny administrativní prostory.¹⁶⁵

Stavbu provázela řada komplikací, které se týkaly především opožděných dodávek materiálů a vybavení z důvodu plánovaného hospodářství. Stavbařům chyběly obklady do koupelny, hořický pískovec pro obložení soklů nebo mramor.¹⁶⁶ Další zdržení vzniklo „v důsledku různých speciálních dodávek a požadavků na vyšší kvalitu prací, než je průměrný standard na běžných stavbách.“¹⁶⁷ Hotel Družba se mohl pyšnit obecně velmi kvalitními materiály a řemeslnou prací, ale ne vždy byly správně zvoleny pro hotelový provoz. Ve střední části hotelu byly provedeny složité nátěry dveří a zárubní, které investor následně nechal přezkoumat kvůli obavám z nesprávného provedení. Přizvaní odborníci konstatovali vady při provádění nátěru a Hlavní správa vojenských staveb připomněla, že daný nátěr se vyznačuje obtížnou a nákladnou údržbou.¹⁶⁸ Z důvodu vysoké vlhkosti došlo zase v některých částech hotelu ke zborcení vlysových (parketových) podlah.¹⁶⁹

Některé umělecké vybavení hotelu nebylo součástí projektu, proto obrazy, gobelíny a další předměty vybírala komise složená z armádních funkcionářů a výtvarníků VHÚ.¹⁷⁰ Uměleckou výzdobu platil investor stavby, na vypracování návrhu gobelínů však neuvolnil dostatek finančních prostředků, proto se vedení hotelu rozhodlo část nákladů proplatit. Originály obrazů akademických malířů byly vybaveny nejvýznamnějšími prostory včetně společenských místností, hal a pokojů pro zahraniční

¹⁶⁴ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 367, sig. 84/5/6, kart. 70.

¹⁶⁵ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688, *Důvodová zpráva*.

¹⁶⁶ Situaci navíc zkomplikoval ministr zahraničního obchodu Richard Dvořák, který odmítl povolit dodávky barevných obkladů do koupelen hotelu, neboť se jednalo o vývozní artikl. VHA, f. MNO 1955, inv. č. 366, sig. 84/5/4, kart. 70 *Zpráva o stavu výstavby hotelu Družba*, s. 4.

¹⁶⁷ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3515, sig. 30/1/6b, kart. 688, *Důvodová zpráva*.

¹⁶⁸ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3468, sig. 56/2, kart. 652, *Závěr ze zpráv o závadách nátěrů na hotelu Družba*, s. 2.

¹⁶⁹ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3468, sig. 56/2, kart. 652, *Závěr posudků závad vlysových podlah v hotelu Družba*.

¹⁷⁰ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 366, sig. 84/5/4, kart. 70.

návštěvníky, zatímco pokoje pro domácí klientelu byly po umělecké stránce znatelně střídmejší, místo originálů obrazů byly instalovány grafické listy a koberce buklé.¹⁷¹

5.5 Předání hotelu Čedoku

Ještě před zahájením provozu celého hotelu začínalo být jasné, že pro účely armády se stavba nehodí. MNO nemělo dostatek zkušeností se správou podobného provozu, objevovaly se pochybnosti o plném využití kapacity a okázalé vybavení hotelu by navíc „*znovu rozjitřilo kritiku honosnosti armády spojenou s kritikou bývalého ministra s. Čepičky.*“ V roce 1956 se objevuje návrh několika variant využití, mezi nimi uzavření smlouvy s Čedokem o „*zajišťování určité lůžkové kapacity denně pro ubytování zahraničních hostů z lidově demokratických států tak, aby byly vzájemně sladěny potřeby vojenské správy a Čedoku*“. Také se uvažovalo o zpřístupnění hotelu a společenských prostor veřejnosti.

Nakonec bylo rozhodnuto o předání civilnímu sektoru. Hotel měl připadnout ministerstvu zahraničního obchodu, respektive národnímu podniku Čedok, a to ihned po vyřízení všech formalit a úplném dokončení výstavby.¹⁷² MNO mělo zajistit uvolnění pokojů obývaných příslušníky armády (k 5. lednu 1957 jich bylo v hotelu ubytováno 569) do náhradních objektů, přinejmenším část z nich měla zajistit vládní dislokační komise. Obavy vzbuzovalo také umístění hotelu v bezprostřední blízkosti jiných vojenských budov. Vzhledem k civilnímu využití objektu nebylo nutné dokončovat výstavbu krytů II. odolnosti třídy, ale ponechány byly kryty IV. třídy.¹⁷³

O předání hotelu Družba rozhodla vláda 6. března 1957. Obě ministerstva ustanovila odborné komise, které 2. a 3. dubna 1957 vyjednały způsob a průběh převodu objektu.¹⁷⁴ Dohoda stanovovala, že vnitřní vybavení hotelu si zajistí Čedok, neboť vojenská správa nemá dostatek prostředků. Povinností vojenské správy v následujících letech ovšem bylo zajistit demontáž kuchyněk v manželských buňkách, následné úpravy místností potom byly úkolem Čedoku, stejně tak měl národní podnik

¹⁷¹ VHA, f. MNO 1957, inv. č. 583, sig. 14/21, kart. 163.

¹⁷² Pražský primátor Adolf Svoboda podporoval naproti tomu variantu, že by byl hotel předán ministerstvu vnitřního obchodu, takže by spadal pod podnik Československé hotely a ÚNV Praha.

¹⁷³ VHA, f. MNO 1957, inv. č. 1601, sig. 41/4b, kart. 427.

¹⁷⁴ Stejně usnesení vlády č. 257 z 6. března 1957 řešilo také předání hotelu Hubertus v Jílovišti. VHA, f. MNO 1957, sig. 41/4/18b, kart. 439, *Závěrečný protokol o odevzdání a převzetí objektů hotelu Hubertus v Jílovišti a Družba v Praze-Podbabě*, s. 1.

uhradit generální opravu rozvodu teplé vody.¹⁷⁵ Vojenská správa nejprve požadovala zachování kapacit pro trvale ubytované důstojníky, s čímž Čedok nesouhlasil a vyžádal si postupné uvolnění jednotlivých částí hotelu – nejdéle levého křídla do 1. ledna 1958. Na druhou stranu Čedok přislíbil přednostní ubytování hostů vojenské správy ve svých objektech.¹⁷⁶

5.6 Druhý život hotelu Družba

Čedok získal od vlády povolení k trvalému provozu v říjnu 1958.¹⁷⁷ Už 1. června 1957 byl objekt přejmenován na Grandhotel International a zároveň došlo k plnému zprovoznění hotelu v režii nového majitele.¹⁷⁸ Podle dobového tisku byl připraven přijmout 600 zahraničních hostů a jednalo se o hotel s nejvyšší kapacitou v Československu a také jeden z nejlépe vybavených – v této době mu mohl konkurovat snad jen hotel Jalta.¹⁷⁹ Jednalo se o oblíbené místo konání různých sjezdů, konferencí a zahraničních setkání, nebo centrum cyklistického Závodu míru.

Klientelu tvořili především bohatší hosté ze SSSR, ale od otevření modernějšího a lépe situovaného hotelu Intercontinental na Starém Městě se složení návštěvníků začalo měnit. Do hotelu International začali ve větším počtu mířit také běžní sovětští turisté. Především od 80. let se začal hotel více otevírat také domácí klientele, především jako místo různých kulturních akcí pro širokou veřejnost.¹⁸⁰ Značnou oblibu si získalo také minigolfové hřiště, patrně první u nás.¹⁸¹

V dubnu 1973 byla provedena stavební úprava pokojů, v letech 1978 a 1979 proběhly dvě rekonstrukce dvorního křídla. Tyto rekonstrukce zajišťovalo SÚRPMO pod vedením F. Jeřábka.¹⁸² V rámci některé z úprav došlo k přeměně tělocvičny na společenský sál, na místě skladu žiněnek vznikl bar.¹⁸³ Od roku 1983 byla v zahradním

¹⁷⁵ VHA, f. MNO 1957, sig. 41/4/18b, kart. 439, *Závěrečný protokol o odevzdání a převzetí objektů hotelu Hubertus v Jilovišti a Družba v Praze-Podbabě*, s. 1–2.

¹⁷⁶ VHA, f. MNO 1957, sig. 41/4/18b, kart. 439, *Dohoda o odevzdání a převzetí hotelu Družba v Praze*, s. 8.

¹⁷⁷ A. KRUŠINOVÁ, *Hotel...*, nepaginováno.

¹⁷⁸ *Hotel „Družba“ přejmenován*, Rudé právo 37 (151), 1. 6. 1957, s. 2.

¹⁷⁹ *Tamtéž*.

¹⁸⁰ K. HUBRTOVÁ, *Vysmívavý...*, s. 23.

¹⁸¹ Milan POLÁK, *Praha 6 křížem kráčem*, Praha 2011, s. 159.

¹⁸² A. KRUŠINOVÁ, *Hotel...*, nepaginováno.

¹⁸³ Ještě v 90. letech se u stropu sálu měla nacházet tělocvičná náčiní připomínající původní využití místnosti, ale bar už na svém místě nebyl. Michal ŠOUREK, *Hotel International a jeho rekonstrukce*, s.

areálu otevřena Slovenská vinárna, která však svou brutalistní architekturou a selskou výzdobou interiéru ostře kontrastovala s architekturou hotelu. Také některé další stavební úpravy nebyly provedeny příliš šetrně, ale z celkového hlediska přečkal hotel následující období bez nevratných zásahů. První polistopadová rekonstrukce proběhla na počátku 90. let, kdy získala hotel v kuponové privatizaci společnost Epic, ale kvůli omezeným finančním prostředkům nebyla dokončena.¹⁸⁴ Původní záměr odstranit z budovy socialistické prvky a rozprodat umělecké vybavení byl naštěstí včas přehodnocen. V letech 1996–1997 provedl nový majitel – společnost Austria Hotels – rekonstrukci v hodnotě asi 340 milionů korun, jejímž autorem byl ing. arch. Michal Šourek ze společnosti MS Architekti.¹⁸⁵ Rekonstrukce, která proběhla pod dohledem památkářů, se zaměřila na navrácení původní podoby hotelu z 50. let, ale přinesla také nové stavební úpravy. Ve 14. patře věže byl přestavěn noční klub na dvě apartmá s možností jejich propojení. Architekti také výrazně přebudovali vstupní halu s recepcí, Francouzskou restauraci ve dvorním křídle přeměnili na foyer a změnili rovněž využití společenských prostor ve 2. patře středního traktu.¹⁸⁶ Jako problematicky využitelný se ukázal prostor zimní zahrady v 15. patře, který je přístupný jen po schodech.¹⁸⁷

9, dostupné online (<http://readgur.com/doc/139930/hotel-international-a-jeho-rekonstrukce>), [citováno k 18. 2. 2018].

¹⁸⁴ M. ŠOUREK, *Hotel...*, s. 29.

¹⁸⁵ K. Ksandr, *Rekonstrukce...*, s. 67.

¹⁸⁶ *Tamtéž*, s. 68–69.

¹⁸⁷ M. ŠOUREK, *Hotel...*, s. 36–37.

6. Dispozice hotelu v době armády

Družba vznikala jako vojenský hotel určený pro přechodné i trvalé ubytování důstojníků, a tomu odpovídala jeho dispozice. Pro pozdějšího majitele – Čedok – byla tato dispozice nevhodná vzhledem k rozdílným potřebám, došlo proto ke změně účelu a vybavení některých místností, později rovněž ke stavebním úpravám, přístavbám, instalaci nových výtahů apod.¹⁸⁸ Níže popisovaná dispozice hotelu byla platná v roce 1957, nedlouho před předáním stavby novému majiteli. Specifikem budovy daným požadavky armády, je rozdělení na tři části – levé křídlo, pravé křídlo a střední část s dvorním traktem. Důvodem bylo, aby se hosté, především dlouhodobě ubytovaní důstojníci ze svobodáren a zahraniční návštěvy, příliš nepotkávali. Propojovací chodba uzavřená kyvnými dveřmi zajišťovala spojení hotelové části a svobodáren. Celkem bylo v hotelu připraveno okolo 600 lůžek, tedy trojnásobek proti kapacitě původně plánovaných svobodáren. V tehdejší době přitom nebylo samozřejmostí, aby většina pokojů v hotelu disponovala vlastní koupelnou.

Hlavní vstup s portikem byl určen pro potřeby hostů ubytovaných v hotelové části, zatímco hosté z pravého a levého křídla využívali boční vchody. Hlavním vstupem se návštěvník přes zádveří dostal do hotelové haly, která byla rozdělena na levou část pro domácí a pravou část pro zahraniční hosty s tím, že toto řešení bylo navrženo z „*důvodů bezpečnostních*“. Ze střední části haly se po schodišti vstupovalo do dvorního traktu, kde byly situovány společenské místnosti. V obou bočních křídlech bylo umístěno celkem 57 buněk pro bezdětné manžele se 114 lůžky a 72 buněk pro svobodné se 144 lůžky a 72 přistýlkami.

V přízemí pravé svobodárny se nacházela šatna krejčího, v 1. suterénu prádelna, opravárenské dílny, hlavní rozvodna elektřiny, sklady pracích potřeb a prostory pro čističe obuvi. Ve 2. suterénu se nacházely kryty, které ovšem od svého zřízení sloužily jako sklady. Do přízemí levé svobodárny byly umístěny dva dvoupokojové byty a tři manželské buňky pro zaměstnance hotelu, a dále také dílna obuvníka, sklady pro obyvatelé svobodárny a telefonní ústředna.

¹⁸⁸ Např. při rekonstrukci dvorního křídla v roce 1978, kterou vedli F. Jeřábek a J. Pazderka (SÚRPMO), došlo ve všech podlažích k vybourání části příček a vyzdění nových. A. KRUŠINOVÁ, *Hotel...*, nepaginováno.

V přízemí střední části, která byla zamýšlena jako hotelová, byla ze zádveří přístupná recepce, květinářství a obchod se suvenýry, u vstupu do svobodáren fungovalo pánské a dámské kadeřnictví.¹⁸⁹ Zahraníční hosté měli k dispozici také vedlejší vstup, kterým se mohli vyhnout hlavní hotelové hale a přejít přes malou halu v 2. suterénu do výtahu. V hotelovém traktu bylo k dispozici 70 jednolůžkových pokojů, 30 dvoulůžkových pokojů, 20 apartmánů se dvěma přistýlkami a velký pětipokojový apartmán, který měl být při neobsazení využíván pro „*příležitostné užší společenské akce funkcionářů ministerstva národní obrany nebo jiných ministerstev.*“¹⁹⁰

Především zahraniční klientela mohla využívat společenské prostory ve 12. patře – kavárnu s barovým pultem a menší jídelnu. Ve 13. patře se rozprostírala zimní zahrada „*klimaticky přizpůsobená i pro tropické rostliny*“, ze které mohl host vyjít na jednu ze dvou teras.¹⁹¹ Výhled z nejvyšší pražské budovy si mohli návštěvníci užít také z terasy ve 14. patře, případně k tomuto účelu využít terasy v 8. patře.¹⁹²

Většina společenských místností byla soustředěna do dvoupatrového dvorního traktu, kam se host dostal prostřednictvím reprezentativního schodiště z hlavní haly. V 1. suterénu této části budovy byla k dispozici francouzská jídelna, která při příznivém počasí nabízela venkovní posezení a koncertní pódium. V přízemí byla připravena tělocvična určená pro dlouhodobě ubytované hosty i sportovní výpravy. Stravování zajišťovala malá a velká jídelna s přípravnou v 1. patře, o patro výš byly situovány různé společenské sály, klubovny, herny nebo kavárna.¹⁹³

6.1 Komplex vojenských budov Juliska

Hotel Družba byl zamýšlen jako součást komplexu vojenských staveb, který vznikl na pozemcích bývalých cihelen Juliska. Ostatní budovy byly navrženy

¹⁸⁹ Pro provoz byla zakoupena a upravena čtyři zubolékařská křesla, protože zvedací holičská křesla se nevyrobila. Jedná se o další důkaz toho, že zvýšené náklady neodradily armádu od splnění některých představ. VHA, f. MNO 1957, inv. č. 583, sig. 14/21, kart. 163.

¹⁹⁰ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3378, sig. 30/3b, kart. 629, *Zpráva o hotelu Družba*, s. 4.

¹⁹¹ *Podíl umělců na stavbě věžového domu*, Lidová demokracie 10 (104), 29. 4. 1954, s. 3.

¹⁹² Z důvodu pozdějšího přečíslování je nyní patro se zimní zahradou označováno jako 14., nejvýše umístěná vyhlídková terasa se tak nachází v 15. patře.

¹⁹³ K popisu dobové dispozice hotelu byly použity materiály F. Jeřábka, především jeho předmluva k článku K. Storchy v periodiku Architektura ČSR a Průvodní zpráva dostupná ve sbírkách NG, příp. fondech MNO. Z popisu byly povětšinou vynechány technické místnosti. K. STORCH, *Grandhotel...*, s. 465.; NG, *Sbírka architektury, Průvodní zpráva k projektu hotelu Družba v Praze-Dejvicích „Na Julisce“*.

především s ohledem na funkčnost, oku kolemjdoucího mohly zůstat skryty a jejich výzdoba byla proto střídmější.¹⁹⁴ Budova svobodáren, respektive hotelu naproti tomu přidává funkci reprezentativní nebo dokonce výchovnou. I výstavba ostatních budov byla započata za Čepičkovy éry a probíhala souběžně s hotelem. Západně od hotelu vyrostl areál kasáren Štábního praporu MNO v Čínské ulici, který byl oddělen plotem.¹⁹⁵ Na začátku května 1955 byla k hotelu přičleněna teplárna, která vyráběla teplou vodu a páru také pro kasárny, administrativní budovu, objekty sportoviště a 385 bytů v přilehlých ulicích Kotěrova, Koulova, Zelená, Zemědělská, Šlejnická, Dionýsek a Na Rychtářce.¹⁹⁶

Koncem roku 1955 byla zprovozněna administrativní budova „D“ severně od hotelu.¹⁹⁷ V místech bývalých cihelen vznikl také stadion a přilehlé budovy pro potřeby armádního sportovního klubu Dukla Praha. K otevření stadionu došlo v roce 1960, některá sportoviště ovšem fungovala už od roku 1958.¹⁹⁸ Z hlediska architektury stojí za pozornost především budova tělocvičny ve stylu socialistického realismu s reliéfy sportovních disciplín armádního vrcholového sportu.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Poloha hotelu byla dokonce vybrána i s ohledem na to, aby budova zakrývala vznikající kasárny při pohledu z ulice.

¹⁹⁵ K. Ksandr uvedl, že kasárny měly pro hotel „vytvořit zázemí, a to jak ostrahu, tak lacinou pracovní sílu.“ Ve skutečnosti však v hotelu zcela převažovali civilní zaměstnanci. Srov. K. KSANDR, *Rekonstrukce...*, s. 67.

¹⁹⁶ VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3377, sig. 30/3a, kart. 629.

¹⁹⁷ Jaroslav PRIŠČÁK a kol., *Sport se jménem Dukla*, Praha 2008, s. 56.

¹⁹⁸ Jaroslav KUDLÁČEK, *Dnešní ruch na Julisce*, *Obrana lidu* 17 (309), 29. 12. 1958, s. 4.

¹⁹⁹ Sportovci Dukly se na Julisku přesunuli z nevyhovujícího Strahova. Zajímavé je také zastřešení tribuny stadionu, které je vyřešeno bez podpěr. J. PRIŠČÁK a kol., *Sport...*, s. 51.

7. Kritika a sebekritika architektů

„Architektura veřejných budov v některých případech, zvláště v poslední době, vycházela velmi nesprávně z příkladu architektury věžových vysokých a mnohapatrových budov v SSSR. I to jsme však překonali. Je nám jasno, že poučení sovětským příkladem je nesmírně cenné v metodě, postupu, souvislostech, ale že tvarové přebírání je naprosto nesprávné, protože znamená úplné popření naší tradice. Těch případů je však v naší architektuře málo.“²⁰⁰

Konec přejímání sovětského modelu v československé architektuře předeslala Chruščovova kritika „zbytečností v architektuře“ pronesená v roce 1954, ačkoliv znatelnější dopad měla až v roce následujícím. V tomto kontextu je třeba připomenout, že v roce 1954 již stála hrubá stavba hotelu Družba. Sice ještě neexistovala finální verze projektu, ale vzhledem ke stádiu výstavby nebylo nejspíš možné provádět výraznější změny, navíc by tím došlo k dalšímu zdržení. Tým projektantů v čele s F. Jeřábekem stál od počátku v nezáviděníhodné situaci. Svůj projekt musel opakovaně přepracovávat, aby vyhověl všem požadavkům investora.

Z původní, relativně střídmé budovy svobodáren nakonec vznikla první (a nakonec jediná realizovaná) stavba podle „*stalinských vysotek*“ u nás. Architekti přitom ještě stále tápali v tom, jak uchopit teorii socialistického realismu převzatou ze SSSR a doplnit ji o požadované národní motivy.²⁰¹ F. Jeřábek byl oceněn řádem práce a kolektiv zaměstnanců VPÚ Praha, které vedl, převzal 30. dubna 1955 „*vyznamenání za zásluhy o výstavbu*“ prezidenta republiky za „*mimořádné pracovní výsledky při budování naší vlasti*“.²⁰²

Jenže než byl hotel Družba dokončen, změnilo se politické a společenské prostředí znovu, na autory stavby tak místo pochvalných ód mířila spíše nevybíravá kritika. Na druhou stranu si byl Jeřábek vědom některých chyb a nebránil se sebekritice:

²⁰⁰ *Deset let naší architektury*, Architektura ČSR 14 (5), 1955, s. 165.

²⁰¹ Jeřábek později uvedl, že tato doba „*zastihla všechny naše architektky bez rozdílu nepřipraveny, neboť do té doby tvořili v duchu nazírání předchozího společenského řádu*“. NG, Sbírnka architektury, *Průvodní zpráva k projektu hotelu Družba v Praze-Dejvicích „Na Julisce“*, s. 6.

²⁰² V týmu vyjmenovaných oceněných osob byl Miloslav Vintera, Miloslav Hudec, Bohuslav Tichý, Jiří Číla, Karel Červinka, Miroslav Vyšín, Jiří Vostrovský, Eduard Hromádka, František Antoš, Jaroslav Mazák, Leopold Bušek, Oldřich Prchlík, František Trmač, Milan Brzák a Zdeněk Hoffman. NG, Sbírnka architektury, *Vyznamenání za zásluhy o výstavbu*.

„Víme, že jsme se nezhostili všech otázek, jak bychom třeba měli, ať to bylo z důvodu časové tísně nebo, a to hlavně z nedostatku zkušeností a studijního předstihu. Však i tyto chyby jsou záznamem epochy boje s dřívějším názorem na architekturu.“²⁰³ Kál se také architekt M. Hudec, který se na projektu podílel, ale vzápětí dodal redaktorovi Lidové demokracie „Snad i přesto se nám podařilo nastoupit v architektuře novou cestu, která překonává časté vlivy funkcionalismu a... politismu. Další vývoj podobných staveb bude dbát již ve větší míře národního charakteru.“²⁰⁴

O odbornou kritiku stavby, která vyšla v časopise Architektura ČSR, se postaral architekt Karel Storch v roce 1957 – tedy až v době, kdy hotel poprvé změnil svého majitele.²⁰⁵ I on konstatoval nelehkou situaci, do které se dostali projektanti hotelu a psal o „neúměrnosti a maximalismu požadavků investora“.²⁰⁶ Připomněl nevhodnost výškového řešení stavby z urbanistického hlediska či předimenzování společenských a reprezentativních místností.²⁰⁷ Storch sice chválil provedení interiérů a považuje je za důkaz toho, že „kvalitní práce u nás ještě nevymřela“, na druhou stranu směřuje svou kritiku na „slohovou nejednotnost“, která spočívá např. v kombinaci prvků meziválečných s klasickým tvaroslovím.²⁰⁸

²⁰³ NG, Sbírnka architektury, *Průvodní zpráva k projektu hotelu Družba v Praze-Dejvicích „Na Julisce“*, s. 6.

²⁰⁴ *Podíl umělců na stavbě věžového domu*, Lidová demokracie 10 (104), 29. 4. 1954., s. 3.

²⁰⁵ Jedná se o první článek o této stavbě, který se objevil v časopise Architektura ČSR.

²⁰⁶ K. STORCH, *Grandhotel...*, s. 469.

²⁰⁷ V této souvislosti poukázal autor také na nákladnou, ale přitom nevhodně umístěnou zimní zahradu, která byla pro hosty špatně přístupná. *Tamtéž*.

²⁰⁸ *Tamtéž*, s. 473.

8. Umělecká výzdoba a architektonické zajímavosti

„Než (...) byl návrh výzdoby vypracován, bylo třeba prostudovat složitou otázku formy národní architektury. Stejně tak bylo třeba najít v historii vhodné náměty, které by promlouvaly k dnešku. Tuto otázku studovali architekti hlavně na stavbách v jižních Čechách a v Telči. Významným pomocníkem jim v tom byly i sovětské vzory podobných staveb.“²⁰⁹

Hotel International bývá označován za nejvýraznější příklad architektury socialistického realismu u nás a jedinou realizovanou stavbu po vzoru stalinských výškových budov. I z tohoto důvodu je budova chráněna jako kulturní památka. Nepřehlédnutelná stavba je svou architekturou, ale také uměleckou výzdobou nedocenitelným dokladem období „vrcholného“ socialistického realismu u nás. U budovy můžeme sledovat aplikaci sovětských vzorů, které vycházejí především ze starších slohů (např. klasicismu) a nepochybně také amerického art deca, a prolínají se s národními prvky i pozůstatky předválečné architektury.²¹⁰ Spojením architektury a umělecké výzdoby se stavba snaží plnit požadavky socialistického realismu na *Gesamtkunstwerk*, tedy jeden celek kombinující více uměleckých disciplín.

8.1 Exteriér

Zdobnost exteriéru je patrná především v prostoru hlavního vstupu a v horních patrech věže, jinak je budova v porovnání s jinými výškovými stavbami „sovětského typu“ relativně strohá a dokazuje, že se českoslovenští architekti ještě od vlivů funkcionalismu nedokázali zcela odpoutat.²¹¹ Budova sestává ze dvou bočních křídel,

²⁰⁹ *Podíl umělců na stavbě věžového domu*, Lidová demokracie 10 (104), 29. 4. 1954., s. 3.

²¹⁰ Především funkcionalismus byl slohem, proti kterému se socialistický realismus striktně vymezoval, ale jeho přítomnost byla v architektuře především první poloviny 50. let stále patrná. Bylo to nejčastěji vysvětlováno tím, že architektům nějaký čas potrvá, než se plně sžijí s novým výrazem v architektuře: „...naše architektura stále ještě jde pomalu kupředu při hledání nového výrazu a při uplatňování metody socialistického realismu. Plně dosáhnout tuto metodu a dospět uměleckou formou k vyjádření ideového obsahu je složitý tvůrčí proces. Architekti překonávají pozůstatky kapitalistického dědictví, projevující se zejména ve funkcionalismu, s vynaložením značného úsilí.“ *Architektonická soutěž na ideový návrh Vysoké stranické školy při Ústředním výboru Komunistické strany Československa*, *Architektura ČSR* 14 (1–2), 1955, s. 3.

²¹¹ Přihlášení k odkazu funkcionalismu by však v této době bylo nemyslitelné: „Dbali jsme toho, aby nedošlo k idealistickému názoru na architekturu, který přeceňuje buď materiální nebo ideologickou

keré svou výškou navazují na bloky obytných domů jižně od hotelu, a středního traktu zakončeného věží tyčící se do výšky 88 metrů. Jednalo se o první výškovou budovu postavenou po 2. světové válce a v době svého vzniku nejvyšší budovu v Praze.²¹²

F. Jeřábek vysvětloval, že se rozhodl „*nechat budovu vyrůst z mohutného kamenného postamentu do střední věžové části a stále stupňovat barevnost a plastiku formy až k finále, které se odehrává v posledních podlažích věže a vrcholí ukončením, které je ve své skladebnosti charakteristické pro pražské věže.*“²¹³ Kaskádovitá kompozice budovy spolu s uměleckými prvky již při pohledu zvenku naznačuje, kde jsou soustředěny důležité místnosti, naopak křídla původních svobodáren jsou řešena méně zdobně.²¹⁴ Patrný je rovněž postupný přechod od těžkých horizontálních forem v lehčí vertikální koncepci věže. Autoři dbali také na plasticitu budovy při dálkových pohledech a počítali s polohou slunce, proto „*oživili siluetu věže*“.²¹⁵ Zakončena je hvězdou usazenou na štíhlé jehle vyrůstající z kalichu, který představuje odkaz na husitskou tradici.

Původní hvězda byla zhotovena z nerezového plechu a plexiskla v rudé barvě, kam byl vložen tepaný zlacený reliéf českého lva s lipovou ratolestí typově odpovídající 30. létům.²¹⁶ Hvězdu, která měřila přibližně dva metry, vyrobilo pražské družstvo Napako.²¹⁷ Unikátní je také mechanismus, který hvězdu umožňuje zasunout do věže pro potřeby čištění či údržby. Aby stavba svou symboliku neztratila ani po západu slunce, byla hvězda vybavena vnitřním osvětlením. Později přestal fungovat jak systém pro zasunutí hvězdy, tak její osvětlení. Na nějaký čas se hvězda opět rozsvítila kvůli natáčení filmu Jana Hřebejka *Šakalí léta*, přičemž překvapení obyvatelé Prahy 6 údajně volali na policii.²¹⁸ Po listopadové revoluci také hvězda několikrát změnila barvu – nejprve z rudé na zelenou a později na zlatou.

funkci architektury (funkcionalismus, formalismus).“ NG, Sbíрка architektury, *Průvodní zpráva k projektu hotelu Družba v Praze-Dejvicích „Na Julisce“*, s. 6.

²¹² Za první pražský mrakodrap je označováno více budov, nejčastěji je však tento titul přisuzován Domu odborových svazů na Žižkově z let 1932–1934, který má výšku 52 metrů. Srov. P. VORLÍK, *Český mrakodrap*.

²¹³ NG, Sbíрка architektury, *Průvodní zpráva k projektu hotelu Družba v Praze-Dejvicích „Na Julisce“*, s. 6.

²¹⁴ Hierarchie vnitřního uspořádání je velmi dobře patrná také u dalších stalinských výškových budov.

²¹⁵ NG, Sbíрка architektury, *Průvodní zpráva k projektu hotelu Družba v Praze-Dejvicích „Na Julisce“*, s. 7.

²¹⁶ V. MÜLLEROVÁ, *Hotel...*, nepaginováno.

²¹⁷ Evžen PERMA, *Nové osvětlení pro Národní divadlo*, Lidová demokracie 12 (11), 12. 1. 1956, s. 1.

²¹⁸ Bývalý ředitel hotelu Felix Křížek tvrdí, že mechanismus ke spouštění hvězdy byl v roce 1969 záměrně znefunkčnen, aby hvězda nemohla být znovu snata jako v roce 1968. *Ve stínu hvězdy Hotelu*

Budova je tvořena železobetonovým monolitickým skeletem a zděným obvodovým pláštěm, fasáda je zamýšlena jako imitace kamene (pískovce okrové barvy).²¹⁹ I přes své historizující vzezření používá stavba některé moderní stavební prvky, především jde o instalační jádra určená k vedení vnitřních rozvodů.²²⁰ Hlavní vstup do hotelu je řešen velkoryse s širokým schodištěm a portikem, nad kterým je umístěn trojdílný reliéf od Ludwiga Kodýma, Ireny Kodýmové-Sedlecké a Svaty Hajerové s motivy československo-sovětského přátelství – osvobození naší vlasti sovětskou armádou uprostřed, mezinárodní solidarita pracujících po pravé straně a pracovní družba národů nalevo.²²¹ Stejný autorský tým vytvořil také menší reliéfy nad bočními vstupy.²²² Osvětlení prostoru portiku je řešeno neonovými trubicovými svítidly. Pod římsami budovy se nacházejí sgrafita, která vznikla proškrabáváním mokré omítky na červenohnědý podklad.²²³ Autory sgrafit, podle dobového tisku „*v duchu Alšova projevu*“, byli Josef Novák a Stanislav Ulman, s realizací pomáhali studenti Uměleckoprůmyslové školy.²²⁴ Křídla svobodáren jsou zdobena převážně motivy, které upomínají na archeologické naleziště na pozemcích bývalé cihelny. Na nárožích ve stejné výšce volně navazují sgrafita s motivy „*staročeského pohostinství*“.²²⁵

Nad terasou v úrovni 8. patra se nachází obloučkový vlys doplněný o sgrafita se socialistickými revolučními symboly. Nejvýše umístěn je pás sgrafit nad terasou v 15. patře, který vyobrazuje motivy z „*naší bojové a revoluční minulosti*“.²²⁶ Splňuje tedy jak požadavky na národní motivy socialistického realismu, tak bojové zaměření s ohledem na původního majitele stavby. Kromě čtyř letopočtů – 1419 (počátek husitské revoluce), 1775 (selské povstání), 1848 (revoluční rok) a 1948 (únorový puč) – jsou

Internacional, in: Příběhy domů, režie Pavel Křemen, 13. 2. 2008, dostupné online (<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10169912707-pribehy-domu/207562269000003-ve-stinu-hvezdy-hotelu-internacional/>), [citováno k 12. 3. 2018].

²¹⁹ Původní projekt počítal s použitím levnější břizolitové fasády. VHA, f. MNO 1956, inv. č. 3468, sig. 56/2, kart. 652, *Důvodová zpráva*, s. 3.

²²⁰ K. KSANDR, *Rekonstrukce...*, s. 68.

²²¹ *Podíl umělců na stavbě věžového domu*, Lidová demokracie 10 (104), 29. 4. 1954., s. 3.

²²² K. STORCH, *Grandhotel...*, s. 468.

²²³ V. MÜLLEROVÁ, *Hotel...*, nepaginováno.

²²⁴ *Podíl umělců na stavbě věžového domu*, Lidová demokracie 10 (104), 29. 4. 1954., s. 3.

²²⁵ Karel HOLLEGCHA, *První výšková stavba v Praze*, in: Armádní zpravodaj 1, režie Karel A. Krejčí, 1955, dostupné online (<http://www.vhu.cz/stavba-hotelu-druzba-armadni-zpravodaj-c-11955/>), [citováno k 13. 4. 2018].

²²⁶ *Tamtéž*.

součástí bojovníci a zbraně reprezentující příslušná období.²²⁷ Sgrafitům Josefa Nováka na hotelu Družba bylo později vytýkáno jejich umístění, neboť kvůli velké výšce nebyla dobře viditelná.²²⁸ Na pochozí terase 15. patra se nacházejí arkády nesené sloupy s hlavicemi ozdobenými rostlinnými motivy a plastikami holubic.

8.2 Interiér

„Při řešení interiérů se vycházelo ze zásady maximálního uplatnění domácích materiálů a kvalitní řemeslné práce, která reprezentuje naši výrobu.“²²⁹

Zatímco v případě exteriéru hotelu můžeme hovořit ještě o relativní střídmosti výzdoby (minimálně ve srovnání s „moskevskými vzory“), interiér už naplno ukazuje rozmařilost Čepičkova resortu. Klesá také ideologická závažnost použitých motivů, namísto odkazů na revoluční minulost nebo přátelství se SSSR převažují v interiéru „klidnější“ národní a lidové motivy, klasicizující ornamentální prvky nebo četná výzdoba s motivy vinné révy, lipových ratolestí, obilných klásků apod. Na výzdobě interiérů se podílela plejáda významných umělců. Díla „starých mistrů“ jako Cyrila Boudy nebo Maxe Švabinského se setkávají s výtvořky tehdejší mladé progresivní generace (např. Stanislavy Brychtové), pro kterou šlo mnohdy o jednu z prvních větších zakázek.

Prostor hlavní haly, který si i přes pozdější úpravy ponechal rozčlenění na tři části, je na podlaze, stěnách i sloupech bohatě obložen kamenem. Reminiscencí krátké etapy, kdy byl hotel rozdělen na část pro domácí a zahraniční klientelu, je rovněž použití různých barev obložení a jejich kombinace. Ve střední části haly i na navazujícím schodišti byl použit černý a bílý mramor, v bočních částech se naproti tomu objevuje mramor červený a bílý. Prostor zimní zahrady a přilehlého schodiště je obložen sliveneckým travertinem.²³⁰

²²⁷ Především k husitské tradici se Čepičkova armáda hrdě hlásila, připomínala přitom svou „lidovost“ a neporazitelnost: „Proto se plným právem přihlásila naše lidová armáda k husitským, božím bojovníkům jako k slavné bojové tradici našeho lidu. Školy Jana Žižky z Trocnova a husitský palcát na výložkách našeho důstojnického sboru jsou symbolem toho, že naše lidová armáda, jež je nerozlučně spjata s naším lidem a jež střeží a chrání staveniště socialismu, se stane po vzoru husitských vojsk neporazitelnou.“
Josef MACEK, *Husitské revoluční hnutí*, Praha 1952, s. 14.

²²⁸ Díla vyjadřující současnost, Rudé právo 36 (8), 8. 1. 1956, s. 4.

²²⁹ K. STORCH, *Grandhotel...*, s. 468.

²³⁰ V. MÜLLEROVÁ, *Hotel...*, nepaginováno.

Sgrafitová výzdoba od dvojice Novák a Ulman byla užita také v interiéru, a to např. v podobě pásů obilných klásků či vinné révy na stropěch hlavní haly, často v kombinaci s kazetovými stropy. Na hlavním schodišti se nachází čtveřice fresek od Josefa Nováka, které zobrazují ženu sklízějící vinnou révu, muže nesoucího úrodu, tančící pár a zdánlivě nesouvisející motiv zedníka.²³¹ Dále se objevují plastické ornamenty, které se navracejí ke klasicistním motivům. Při pohledu na stropy nelze přehlédnout ani umělecky cenná svítidla, především víceramenné skleněné lustry ze skláren v Kamenickém Šenově a Valašském Meziříčí. Svítidla ve střední části vstupní haly připomínají art deco, stejně tak k tomuto stylu směřují některé části mobiliáře či zábradlí schodiště v nejvyšších patrech budovy.²³² Jiné prvky, např. mramorová podlaha v zimní zahradě poskládaná do diagonálních obrazců, zase ohlašují nadcházející bruselský styl.²³³

Národní podnik Železnobrodské sklo pro hotel vyrobil obdélníkové tepané reliéfy, které v 50. letech představovaly ještě poměrně novou techniku v oblasti uměleckého skla, podle návrhů Jaroslavy Zahradníkové-Brychtové a Viléma Dostrašila. Tři tyto tepané reliéfy jsou umístěny nad dveřmi společenských sálů ve 2. patře a mají shodnou kompozici s bájnou postavou českých dějin – Libuší, Přemyslem nebo Neklanem – uprostřed, která je obklopena ukázkami pražské architektury. Každé z těchto uměleckých děl má délku přibližně dva metry a skládá se z pěti dílů. Největší tepaný reliéf od stejných autorů, který tvoří část stěny společenského sálu a zobrazuje sochu Bruncvíka na pozadí Karlova mostu, Malé Strany a Pražského hradu, je dokonce dvacetidílný.²³⁴ Pro okna, dveře či stěny byla bohatě použita broušená a leptaná skla od Benjamína Hejlka, jednoho z průkopníků užití skla v československé architektuře.²³⁵

Kromě kamene a skla byl při umělecké výzdobě hotelu bohatě využit kov, ze kterého jsou zhotovena zábradlí, mříže dveří a oken či větrací mříže. Autorem návrhů

²³¹ K. Ksandr si všiml, že stavební dělník na rozdíl od ostatních vyobrazených postav nepracuje, ale „*podpírá si svoji bradu o lopatu*“, a považuje to za jeden z „*jinotajů, které pomáhaly (...) tvůrcům přežít onu krutou dobu*“. K. KSANDR, *Rekonstrukce...*, s. 67.

²³² Z původního mobiliáře hotelu se dochovala jen část, se kterou se lze setkat v některých společných částech hotelu.

²³³ V. MÜLLEROVÁ, *Hotel...*, nepaginováno.

²³⁴ Redaktor Rudého práva stručně popsal výrobu reliéfu v železnobrodských sklárnách: „*Celá plocha reliéfu je dvacetidílná a z každé části zvlášť se odlijí formy ze speciální hmoty. V nich pak budou postupně utaveny skleněné desky, každá o 45 kg. Po sestavení a montáži přímo na stavbě dají znovu celý průzračný křišťálový obraz...*“ *Tavený reliéf ze skla pro výškový hotel Družba*, Rudé právo 35 (256), 15. 9. 1955, s. 2.

²³⁵ K. STORCH, *Grandhotel...*, s. 468.

pro kovářské a pasířské práce byl Jan Nušl. K nejvýznamnějším dílům v tomto ohledu patří zábradlí schodiště do zimní zahrady, které využívá motiv vinné révy s hrozny.²³⁶

Patrně nejznámějším uměleckým předmětem vytvořeným pro hotel International je gobelín *Praga regina musicae* (Praha královna hudby) od Cyrila Boudy, který se dostal do povědomí veřejnosti především díky své zajímavé historii.²³⁷ Autor totiž ve stejném období vytvořil tři podobné gobelíny (druhý byl určen pro Hrzánský palác a dnes se nachází v tzv. nové budově Národního muzea, třetí – rozměrově největší – bychom našli v budově českého velvyslanectví v Moskvě); všechny přitom vyobrazovaly stylizované panorama Prahy s řekou Vltavou, historickými monumenty i novými poválečnými stavbami včetně Stalinova pomníku na Letné. Po zbourání pomníku v roce 1962 byla stavba v tichosti vypárána také ze dvou Boudových tapisérií a nahrazena stromy.

Této pozdější úpravě, která měla „zamazat stopy“ za stalinským kultem, se vyhnul pouze gobelín v hotelu International, dodnes tedy upomíná na tento tragikomický monument vzhlízející na Prahu. Dílo *Praga regina musicae* vytkaly jindřichohradecké tkadleny; podle dobového tisku gobelín zabírá plochu 12 m² a pro jeho zhotovení mělo být použito 180 barevných odstínů materiálu.²³⁸ Cyril Bouda je také autorem gobelínu *Dary naší země*, který se ukrývá v salonku Teta v mezaninu. Alois Fišárek zase pro hotel vytvořil gobelín *Písně a tance* umístěný v hotelové hale, v prostoru recepce se původně nacházel gobelín *Mapa republiky* od Jaroslava Bureše.²³⁹

Honorář 30 tisíc Kčs pro Cyrila Boudu za návrh tkaného nástěnného koberce *Praga regina musicae* ilustruje, že Čepičkův resort neváhal za výzdobu budovy utratit astronomické částky.²⁴⁰ V reprezentačních místnostech celého hotelu, ale také na pokojích hostů, jsou dodnes rozesety obrazy a grafiky od mladých umělců a čerstvých

²³⁶ „Sloupky a úponky jsou z kované oceli, pouze hrozny a rozety sloupků jsou z hliníku.“ Jindřich BAUMGARTNER, *Umělecké zámečnictví*, Praha 1961. s. 138–140.

²³⁷ Tehdejší kritika ocenila dílo *Praga regina musicae* jako jeden z nejlepších výtvorů českého gobelínového umění, vytkla pouze „určité barevné tvrdosti, jež čas vyrovná“. *Umění nástěnných koberců v Československu*, *Výtvarné umění* 8 (7), 1958, s. 311.

²³⁸ *Gobelíny pro nové hotely*, *Rudé právo* 35 (50), 20. 2. 1955, s. 5.

²³⁹ Ve sbírkách Uměleckoprůmyslového muzea v Praze se nachází nerealizované návrhy gobelínu *Mapa republiky*, patrně od Emila Cimbury nebo Hany Lendrové, který v pravém rohu obsahoval státní znak. Výtvarníci však svůj návrh museli přepracovat a nahradit státní znak „jiným velkorysým motivem státní soudržnosti“, neboť tento motiv nesměl být v díle z neupřesněných důvodů použit. VHA, f. MNO 1955, inv. č. 367, sig. 84/5/6, kart. 70, *Gobelíny pro hotel „Družba“*, s. 1. Gobelín J. Bureše lze spatřit ještě na fotografii z 90. let. M. ŠOUREK, *Hotel...*, s. 10.

²⁴⁰ VHA, f. MNO 1955, inv. č. 367, sig. 84/5/6, kart. 70, *Gobelíny pro hotel „Družba“*, s. 1.

absolventů Akademie výtvarných umění. V mnoha případech je ovšem dnes takřka nemožné určit autora, neboť řada děl není podepsána.

Své čestné místo v zimní zahradě získala mozaika *Kytice vítězství* od Maxe Švabinského, které historička umění Věra Müllerová označila za „*dílo galerijní hodnoty*“.²⁴¹ Tehdy více než osmdesátiletý umělec zvolil vlastenecký motiv: „*velkou pestrou kytici zahradních květin na pozadí polabské krajiny*“ s horou Říp a ženskou postavou, představující alegorii vítězství.²⁴² Návrh malovaný temperou na karton o rozměrech 3,2 × 2,4 m byl dokončen začátkem roku 1955, instalace byla provedena v roce 1956.²⁴³ Takřka identickou mozaiku, jen pod názvem *Čechie*, nalezneme v tzv. Kulaté jídelně v budově českého velvyslanectví v Moskvě.²⁴⁴ O rok později vznikl podle stejného návrhu také gobelín.²⁴⁵ Na stropě zimní zahrady se potom ukrývá heslo „*Ať žije bratrská družba*“, které je jedním z mála silně ideologicky zabarvených pozůstatků někdejší doby v interiérech budovy.

Na dnešní poměry nezvyklou výbavou hotelu jsou také kryty ve 2. suterénu hotelu, které jsou připomínkou příprav na hrozící válečný konflikt v 50. letech. Podle některých zdrojů byly zamýšleny pro 600 osob, které by v úkrytu mohly přežít až dva týdny.²⁴⁶ Stropy mají tloušťku okolo dvou metrů a jsou vyztuženy pískovou výplní.²⁴⁷ Z krytů údajně vedou únikové cesty ústící na Julisce a před budovou hotelu; podle jedné z historek měla být plánována další chodba vedoucí až na Generální štáb ČSLA, tedy na Vítězné náměstí.²⁴⁸ Při rekonstrukci ve druhé polovině 90. let byly přeměněny na šatny zaměstnanců, jeden z krytů dnes slouží k ukládání předmětů z historie hotelu. Po stavební stránce se však mnoho nezměnilo, dokonce je jeden z krytů nadále součástí

²⁴¹ V. MÜLLEROVÁ, *Hotel...*, nepaginováno.

²⁴² *Návrh M. Švabinského na mosaiku pro hotel Družba*, Rudé právo 35 (32), 2. 2. 1955, s. 3.

²⁴³ Historik umění Jaromír Pečírka navštívil ateliér M. Švabinského v době, kdy vznikal návrh *Kytice vítězství*, a usnadňuje nám zařazení do kontextu dalších umělcových děl: „*Na stěně je na dlouhých latích navinuto plátno, na něž Švabinský podle desetinné barevné skizy nanáší velikou mosaiku pro zimní zahradu mezinárodního hotelu Družba. U jiné stěny jsou seřazeny litografie květin a ilustrací k básním Jaroslava Vrchlického. Na stojanu stojí kresba mosaiky ‚Proměnění Páně‘ pro chrám sv. Víta. Desetinná maketa loggie Národního divadla s olejovými skizzami lunet mne ale nabádá, abych látku, o níž mám psát, utřídil...*“ Jaromír PEČÍRKA, *Max Švabinský*, *Výtvarné umění* 5 (1), 1955, s. 2.

²⁴⁴ Roman ŠULC, *Moskva – Tlukoucí srdce Ruska*, dostupné online (<http://www.cestyapamatky.cz/cesty/mesta-zolotovo-kolca-2013/moskva-tlukouci-srdce-ruska>), [citováno k 9. 2. 2018].

²⁴⁵ Blanka STEHLÍKOVÁ, *Max Švabinský*, in: *Současné české a slovenské umění*, ed. L Hlaváček, Praha – Bratislava 1985, s. 231.

²⁴⁶ *Ve stínu hvězdy...*

²⁴⁷ M. ŠOUREK, *Hotel...*, s. 30.

²⁴⁸ *Ve stínu hvězdy...*

evidence Magistrátu hl. m. Prahy. To znamená, že při vyhlášeném stavu ohrožení nebo válečného stavu by opět sloužil svému původně zamýšlenému účelu.²⁴⁹

²⁴⁹ Kryt je veden pod evidenčním číslem 01060207 s kapacitou 150 osob. *Správní obvod Praha 06*, dostupné online (<https://bezpecnost.praha.eu/Intens.CrisisPortalInfrastructureApp/cdn/files/8b4c626b3b0a47c9bbb88f9ded25f6>), [citováno k 18. 6. 2018].

9. Vztah hotelu a veřejnosti

Stavba svobodáren byla od počátku vedena jako vojenský projekt, místo vypsání veřejné soutěže byl proto úkol zadán přímo Vojenskému projektovému ústavu a chyběla odborná kritika. Absence veřejné diskuze byla na druhou stranu běžným znakem socialistické výstavby, v případě hotelu Družba se ovšem přidává režim přísného utajení, který provázal celý proces plánování i prvních několik let samotné stavby. Připomeňme, že přípravné práce na pozemcích bývalé cihelny Juliska začaly na podzim 1951 a výstavba byla zahájena na jaře 1952.

První dohledatelné zmínky o novém hotelu v tisku však pocházejí až z roku 1954, kdy už se budova tyčila do výšky několika desítek metrů. V únoru 1954 o vznikajícím hotelu poprvé informoval armádní deník Obrana lidu, v dubnu téhož roku se snímek rozestavěného hotelu objevil na titulní stránce časopisu Nová Praha vydávaném pražskými národními výbory.²⁵⁰ Lidová demokracie ve svém článku osvětlovala především otázky umělecké výzdoby stavby, která měla být „odevzdána veřejnosti již v příštím roce“.²⁵¹ Rudé právo svou reportáž postavilo na pracovitosti a obětavosti dělníků, kteří se snažili dohnat plán: „*Také nejlepší parta na stavbě se radila. Vitovec, Blažek, Beivl a Mailinger – čtyři zedníci, ale především čtyři komunisté – našli řešení. Vyhlásili na počest X. sjezdu strany soutěž o nejlepší četu, vyzvali všechny dělníky stavby k vysokému překračování norem za předpokladu nejvyšší kvality práce, k úspoře svěřeného materiálu.*“²⁵²

Ve všech člancích bylo zdůrazňováno spojení „první výšková stavba“ i s tím spojený výhled na město z terasy.²⁵³ Také se objevovalo výhradně označení „Juliska“, neboť název Družba byl Čepičkou schválen až v červenci 1954. Naopak zcela vynecháno bylo spojení s armádou nebo obecněji MNO. Když se v září 1954 objevila na titulní straně týdeníku Květy fotografie probíhající realizace sgrafit na věži podle návrhů J. Nováka, psalo se už o „hotelu Družba“.²⁵⁴ V následujících letech, kdy hotel

²⁵⁰ Srov. *Stavíme náš nejvyšší věžový dům*, Obrana lidu 13 (44), 21. 2. 1954, s. 1; *První věžová stavba v Československu vyrůstá v Praze v Podbabě*, Nová Praha 51 (7), 1954, s. 1.

²⁵¹ Srov. *Podíl umělců na stavbě věžového domu*, Lidová demokracie 10 (104), 29. 4. 1954., s. 3.

²⁵² Z. HOŘENÍ, *Na věžové stavbě*, s. 1.

²⁵³ „*Při pohledu s vrcholu věžové stavby na Prahu je vidět nový obraz našeho hlavního města, které se rozvíjí do stále větší krásy.*“ *První věžová stavba v Československu vyrůstá v Praze v Podbabě*, Nová Praha 51 (7), 1954, s. 1.

²⁵⁴ *V Praze-Dejvicích se dokončuje výšková stavba Hotelu Družba*, Květy 4 (39), 1954, s. 1.

zůstával v rukách MNO, převažovaly zprávy o přípravě umělecké výzdoby, které měly poukazovat na zručnost českých tkadlen či sklářů.²⁵⁵ Ačkoliv zcela převažují pochvalná slova, výjimečně se objevuje i kritika, jako v případě umístění sgrafit J. Nováka.²⁵⁶

Ač celou stavbu provázela řada průtahů, v denním tisku se o nich čtenáři mnoho nedozvěděli; přesto Rudé právo 14. dubna 1957 ve své nedělní rubrice otisklo veršovanou stížnost stavbařů hotelu Družba jabloneckému závodu Elektro-Praga na dlouhé dodací lhůty krytů vypínačů:

*„V Praze nad Podbabou
hotel veliký,
nikomu neslouží,
nemá – knoflíky.*

*Od skončení stavby
prošla týdnů řada,
víčka k vypínačům
kde vzít? – drahá rada.*

*Jablonečtí plno
výmluv mají denně
nejspíš je chystají
dělat – na koleně.*

*Vážné jsou obavy,
jak čas rychle letí,
že ta víčka pošlou
v pětiletce – třetí.*

*Tak vám z Prahy posíláme
přání prosté:
ať krejčí v Jablonci jen
bez knoflíků šijí kalhoty
a vy je – noste.“²⁵⁷*

Za necelé dva týdny redakce Rudého práva zveřejnila reakci, že „se podniku podařilo zajistit výrobu potřebných bakelitových víček krémové barvy, které původně

²⁵⁵ Nechyběly ovšem ani zmínky o výrobě běžného inventáře hotelu, neboť i tomu byla armádou věnována patřičná pozornost: „Skláři závodu Karlovarské sklo – Moser pracují na souboru 2 500 sklenek na víno, likéry, pivo a vodu pro pražský hotel Družba. Sklenky mají jednoduchý vejčitý tvar s jemně broušeným mřížkovým ornamentem na spodní části kalíšku, okraje jsou zdobeny zlatou obroučkou a na každé sklence je vyleptán a pozlacen znak hotelu – obrys budovy s nápisem „Družba““. Sklo pro hotel Družba, Práce (143), 14. 6. 1955, s. 5.

²⁵⁶ Díla vyjadřující současnost, Rudé právo 36 (8), 8. 1. 1956, s. 4.

²⁵⁷ Přání stavbařů hotelu Družba pracovníkům závodu Elektro-Praga Jablonecké Paseky, Rudé právo 37 (104), 14. 4. 1957, s. 4.

měl slíbeny z lisovny umělých hmot až na rok 1958.“²⁵⁸ Tato nekonvenční forma stížnosti se tedy ukázala jako překvapivě účinná.

9.1 Přezdívky a historiky

Hotel International zůstává i po více než šedesáti letech pro mnohé opředen rouškou tajemství. Spisovatel Rudolf Křesťan, který této stavbě věnoval svůj fejeton, dokonce hotel kvůli „*podivuhodným příběhům*“ a střídajícím se názvům přirovnal ke středověkému hradu.²⁵⁹ Nepřehlédnutelná stavba, která se svou architekturou zcela vymykala zvyklostem a byla spojena s postavou ministra Čepičky, se stala od počátku terčem řady vtípů a historek. Jan Werich měl hotel International popsat v jedné z předscén s Miroslavem Horníčkem ke hře Caesar: „*Protože nad těma hrobama takhle proti nebi se rýsovala taková obrovská stavba... Taková úžasná stavba... Taková ukrutná stavba... A z ní šla věž... a ještě jedna věž... a ještě jedna věž... a bylo to vošklivý!*“²⁶⁰

Do dnešních dnů je budova značnou částí populace vnímána negativně, ať už kvůli svému zjevu nebo době vzniku. Filozof Tomáš Kulka uvedl hotel International ve své knize *Umění a kýč* jako jeden z příkladů architektonického kýče, který „*nic nepředstavuje, ale jen parazituje na úspěšných architektonických Gestaltech minulosti*“.²⁶¹ Mezi architekty a historiky jde naopak o oceňovanou stavbu, a to především od druhé poloviny 90. let minulého století. Zájem odborníků o budovu a její uměleckou výzdobu vyvrcholil zapsáním na seznam nemovitých kulturních památek.²⁶²

Hotel nejenže často měnil své oficiální názvy (Družba, Čedok, International, Holiday Inn, Crowne Plaza a nyní opět International), ale také si měl vysloužit celou řadu lidových přezdivek. *Lomonosovova univerzita, Čepičkův barák, Chrám svatého Alexeje, Sen šíleného cukráře* nebo *Stalinův dort* jsou ty nejčastěji uváděné.²⁶³ Některé možná opravdu vznikly mezi Pražany, původ jiných bychom měli hledat spíše za

²⁵⁸ *Odpovědi na kritiku*, Rudé právo 37 (115), 26. 4. 1957, s. 2.

²⁵⁹ Rudolf KŘEŠŤAN, *Jsem z toho jelen*, Praha 2008, s. 80.

²⁶⁰ Jan WERICH – Miroslav HORNÍČEK, *Račte si 'rát?', předscéna hry J. Wericha a J. Voskovce Caesar*, dostupné online (<http://ufo.fme.vutbr.cz/jwmh/werich3.html>), [citováno k 13. 3. 2018].

²⁶¹ Tomáš KULKA, *Umění a kýč*, Praha 2000, s. 141.

²⁶² *Prohlášení za kulturní památku*, 2000, dostupné online (http://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=756495), [citováno k 1. 2. 2018].

²⁶³ T. Kulka uvádí košatější verzi jedné z přezdívek – *Zkamenělý sen šíleného cukráře*. T. KULKA, *Umění...*, s. 141.

hranicemi. Jako *Stalinův dort* je označována budova Lotyšské akademie věd i polský Palác kultury a vědy, někdy je dokonce ke „svatebnímu dortu“ přirovnávána celá architektura stalinských výškových staveb. I související přezdívka *Sen šíleného cukráře* se měla daleko dříve objevit v souvislosti s varšavskou stavbou.²⁶⁴ Označení *Lomonosovova univerzita* vychází z podobnosti s patrně nejznámějším moskevským mrakodrapem Stalinovy éry.²⁶⁵ Přezdívka *Chrám svatého Alexeje* potom připomíná nejen osobu iniciátora stavby, ale rovněž podobnost hotelu se svatyní, která je dána monumentalitou, bohatou vnitřní výzdobou a gotickou vertikálností stavby.²⁶⁶

Jistě není náhoda, že osoba bývalého ministra národní obrany se objevuje ve většině historek, které jsou v souvislosti s hotelem zmiňovány. Neznámější z nich se týká údajného přidání dvou schodů k hlavnímu schodišti: „*Ministr Alexej Čepička hodlal ve své fantaskní představě přivítat hypotetického návštěvníka Josifa Vissarionoviče Stalina náležitě velkolepě. Na vstupním schodišti ho mělo očekávat v pozoru tehdejších 44 salutujících armádních generálů. (...) Jeden zleva, druhý zprava, aby tvořili špalír pro přicházejícího generalissima. Jenže – v původním projektu architekta Františka Jeřábka bylo těch schodů pouze dvacet. Takové množství násobeno dvěma generály na každém z nich by poskytlo místo pouze čtyřiceti stojícím generálům. Ale co s těmi zbývajících čtyřmi?*“²⁶⁷

Původ nespočetněkrát opakované historiky nejspíš nezjistíme, ale ve své studii ji spolehlivě vyvrátil Michal Kurz – počet generálů se totiž za Čepičkova působení pohyboval okolo sta.²⁶⁸ Neobstojí ani argument, o který je historika často opírána, a to jiná výšková úroveň střední části ve srovnání s křídly. Pod 1. patrem se totiž nachází původní chodba pro přístup do tělocvičny, takže výšková úroveň by ani nemohla být nižší.²⁶⁹ Čepička měl do výstavby zasáhnout vícekrát. Další z nepodložených historek

²⁶⁴ M. KURZ, *Za novou Prahu...*, s. 174–175.

²⁶⁵ Naproti tomu stalinský mrakodrap v Rize si od obyvatel města zasloužil obecnější přezdívku *Kreml*, která také poukazuje na import architektonického vzoru z Moskvy. J. KRASTIŇŠ, *The Building...*, s. 72.

²⁶⁶ Tato přezdívka se použitím u nás neobvyklého, ruského křestního jména Alexej zároveň vysmívá přejímání sovětských vzorů. Přezdívku *Chrám svatého Alexeje* v jednom ze svých textů použil také publicista M. Sígl: „*Jindy si zas oddechl on, a to tehdy, když se musel rozloučit s nošením kufrů zahraničních hostů v hotelu, jemuž se mezi Pražáky jinak neřeklo než ‚chrám svatého Alexeje‘...*“

Miroslav SÍGL, *Sto bodů Franty Vaněčka přečkalu totalitu*, dostupné online (<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=094&clanek=040934>), [citováno k 22. 3. 2018]; J. NEJEDLÝ – J. ŠOFAR, *Po práci...*, s. 61.

²⁶⁷ R. KŘEŠTAN, *Jsem z toho jelen*, s. 82.

²⁶⁸ M. KURZ, *Za novou Prahu...*, s. 184–185.

²⁶⁹ M. ŠOUREK, *Hotel...*, s. 13.

tvrdí, že sám ministr měl navrhnout zimní zahradu ve věži hotelu.²⁷⁰ Jako důvěryhodnější se jeví vyprávění, že Čepička na poslední chvíli prosadil arkády ve 14. patře, které by mělo pocházet z úst architektů Milana Brzáka a Františka Trmače patřících do Jeřábkovy týmu.²⁷¹ Ani v tomto případě však archivní prameny zatím nevydaly svědectví, které by historku potvrzovalo.

²⁷⁰ Kateřina RACKOVÁ, *Hotel International – majestátní a fascinující*, 2017, dostupné online (<https://www.prahaneznamy.cz/hotel-international-majestetni-a-fascinujici/>), [citováno k 18. 4. 2018].

²⁷¹ K. KSANDR, *Rekonstrukce...*, s. 67.

Závěr

V předkládané bakalářské práci byla zmapována historie původně vojenského hotelu Družba, který byl později předán civilnímu sektoru a přejmenován na International. Na pozadí politické situace 50. let, která se snad více než kdy jindy odrazila v práci architektů, vznikla v naší zemi ojedinělá ukázka importované stalinské architektury. Ačkoliv je stavba malou částí laické i odborné veřejnosti považována za „bezduchou kopii Lomonosovovy univerzity“ nebo jiných moskevských mrakodrapů, více než patrný je rukopis autorů, kteří projekt přizpůsobili zdejším poměrům. Můžeme sice jen spekulovat, zda to bylo nedostatečnou znalostí tehdejších výškových staveb v SSSR, nebo snad úmyslem ponechat domu některé prvky meziválečné architektury. V každém případě se žádnou obdobnou „vysotku“ v Československu nepodařilo postavit, ani přes celou řadu návrhů. Na počátku 50. let to bylo dáno především nezájmem či neznalostí architektů, kteří takové budovy neprojektovali.

V pozdějších letech už návrhy staveb podle „moskevských vzorů“ vznikaly, ale buď se objevil jiný problém (ÚDA na Vítězném náměstí) nebo komise nepovažovala danou koncepci za vhodnou (Vysoká stranická škola na Pankráci). Vznik hotelu Družba je tedy zajímavý také v tomto kontextu, který ukazuje výhodu klasifikace projektu jako tajné vojenské stavby. Čepička díky tomu měl vznik hotelu téměř plně ve svých rukou. Ústředním tématem práce bylo právě období 1951–1957, kde se studiem archivních pramenů podařilo rozšířit a doplnit dosavadní poznatky z publikovaných prací o plánování, výstavbě a provozu hotelu. Než se po řadě komplikací a průtahů podařilo výstavbu dokončit, změnila se situace v politice i architektuře, takže budova, jejíž cena se vyšplhala k 90 mil. Kčs, přestala být aktuální.

Dnešní hotel International zůstává nadále spojován s řadou pověr, které jsou opakovány nejen v senzacechtivých novinových či internetových článcích, ale často také v odborných kruzích. V mnoha případech se přitom tyto historicky podařilo spolehlivě vyvrátit. I zásluhou těchto bádorek se na druhou stranu podařilo zvýšit povědomí o této unikátní stavbě mezi laickou veřejností. Už tedy není vnímána jen jako bizarní relikvium komunismu, ale rovněž jako historicky i umělecky cenné dílo. Souhrou okolností se navíc stavba dochovala v relativně původním stavu až do dnešních dnů;

snaha oprostit ji od „ideologického nánosů“ naštěstí skončila neúspěchem, a neobjevují se ani diskuze o zbourání budovy na rozdíl od varšavského Paláce kultury a vědy.

Nadále zůstává nezodpovězeno několik klíčových otázek týkajících se především historie stavby. Prameny zatím neodhalily, jakým způsobem došlo k transformaci ze svobodáren v luxusní hotel; a neznáme ani konkrétní Čepičkův vliv na výslednou podobu stavby, ve fondech MNO se totiž dochovalo jen minimum důkazů o tom, že by tehdejší ministr výrazně zasahoval do projektu hotelu, ačkoliv to naznačují např. výpovědi samotných architektů. Nové poznatky o stavbě by mohl přinést soukromý archiv v hotelu International, který ještě nebyl dostatečně probádán. Jasný není ani obsah dosud nezpracovaných fondů VPÚ, které jsou uloženy ve VHA. Snad je jen otázkou času, než se hotel International dočká ještě obsáhlejší studie, která by zahrnovala komplexní historii stavby i podrobný přehled a rozbor umělecké výzdoby.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Národní archiv Praha, fond Politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954.

Národní galerie v Praze, Sběrka architektury.

Vojenský historický archiv, fond Ministerstvo národní obrany 1954.

Vojenský historický archiv, fond Ministerstvo národní obrany 1955.

Vojenský historický archiv, fond Ministerstvo národní obrany 1956.

Vojenský historický archiv, fond Ministerstvo národní obrany 1957.

Literatura

BAUMGARTNER, Jindřich, *Umělecké zámečnictví*, Praha 1961.

BENEŠOVÁ, Marie, *Socialistický realismus v architektuře padesátých let*, in: *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany*, ed. N. Goryczková, Ostrava 2002, s. 38–44.

BIEGEL, Richard, *Problém dostavby Vítězného náměstí v Dejvicích znovu otevřen*, *Věstník Klubu za starou Prahu* 33 (1), 2003, s. 12–16.

CZEPCZYNSKI, Mariusz, *Cultural Landscapes of Post-Socialist Cities: Representation of Powers and Needs*, New York 2016.

DUŠEK, Karel (ed.), *Česká architektura 1945–1995*, Praha 1995.

HAAS, Felix, *Architektura 20. století*, Praha 1978.

HALÍK, Pavel, *Ideologická architektura*, *Umění* 44 (5), 1996, s. 438–460.

HALÍK, Pavel, *K architektuře socialistického realismu*, in: *Poválečná totalitní architektura a otázky její památkové ochrany*, ed. N. Goryczková, Ostrava 2002, s. 12–14.

HUBRTOVÁ, Kateřina, *Vysmívaný a nenáviděný: Příběh pražského hotelu Internacionál*, *Dějiny a současnost* 29 (4), 2007, s. 22–25.

KAPLAN, Karel, *Kronika komunistického Československa*, Alexej Čepička, Brno 2011.

KAPLAN, Karel, *Sovětské poradci v Československu 1949–1956*, Praha 1993.

KRASTIŇŠ, Jānis, *The Building of the Latvian Academy of Sciences in the Context of World Architecture*, in: *Architecture and Urban Planning: Scientific Journal of RTU 2* (1), 2009, s. 72–89.

KRUŠINOVÁ, Alena, *Hotel International: Stavebně historický průzkum, soupis umělecko-historických prvků*, Praha 2006.

KŘEŠTAN, Rudolf, *Jsem z toho jelen*, Praha 2008.

KSANDR, Karel, *Rekonstrukce hotelu International v Praze 6-Dejvicích, aneb jak lze dnes zachovat památku socialistického realismu*, in: *Péče o památky moderní architektury*, ed. N. Goryczková, Ostrava 1999, s. 67–70.

KULKA, Tomáš, *Umění a kýč*, Praha 2000.

MÜLLEROVÁ, Věra, *Hotel International, Stavebně-historický průzkum*, Praha 1995.

NEJEDLÝ, Jan – ŠOFAR, Jakub, *Po práci legraci*, Brno 2016.

PAPERNYJ, Vladimír, *Kultura 2: Architektura stalinské epochy*, Řevnice 2015.

PERNES, Jiří – POSPÍŠIL, Jaroslav – LUKÁŠ, Antonín, *Alexej Čepička, šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008.

POLÁK, Milan, *Praha 6 křížem krážem*, Praha 2011.

PRIŠČÁK, Jaroslav, *Sport se jménem Dukla*, Praha 2008.

SEDLÁKOVÁ, Radomíra, *Od funkcionalismu přes sorelu k novému začátku*, *Fórum architektury a stavitelství* 14 (5), 2006, s. 74–79.

SEDLÁKOVÁ, Radomíra, *Sorela: Česká architektura padesátých let*, Praha 1994.

STEHLÍKOVÁ, Blanka, *Max Švabinský*, in: *Současné české a slovenské umění*, ed. L. Hlaváček, Praha – Bratislava 1985, s. 230–237.

VORLÍK, Petr, *Český mrakodrap*, Praha – Litomyšl 2015.

ZARECOR, Kimberly E., *Utváření socialistické modernity*, Praha 2015.

Dobové články a statě

ČAREK Jiří, *Ulicemi města Prahy od 14. století do dneška*, Praha 1958.

Deset let naší architektury, *Architektura ČSR* 14 (5), 1955.

Díla vyjadřující současnost, *Rudé právo* 36 (8), 8. 1. 1956, s. 4.

FIALA, František, *Kritické poznámky k soutěži na Ústřední dům armády v Praze*, *Architektura ČSR* 13 (5), 1954, s. 97–113.

- Gobeliny pro nové hotely*, Rudé právo 35 (50), 20. 2. 1955, s. 5.
- GOČÁR, Jiří, *Stalin a metoda socialistického realismu*, Architektura ČSR 12 (3–4), 1953, s. 58–63.
- CHAMRÁD, Vladimír, *Ze zájezdu československých architektů do SSSR*, Architektura ČSR 11 (10–12), 1952, s. 280–292.
- KRASILNIKOV, Pavel A., *Konstruktivní řešení moskevských vysokých staveb*, in: *Výstavba socialistické Moskvy*, ed. J. Hrůza, Praha 1952, s. 213–226.
- KROHA, Jiří, *Stalinská epocha architektury, socialistická architektonická renesance*, Architektura ČSR 12 (3–4), 1953, s. 50–57.
- KUDLÁČEK, Jaroslav, *Dnešní ruch na Julisce*, Obrana lidu 17 (309), 29. 12. 1958, s. 4.
- LACKO, Jozef, *Univerzita a ostatné výškové budovy v Moskve*, Architektura ČSR 11 (10–12), 1952, s. 333–342.
- LAKOMÝ Zdeněk, *Architektura a typisace*, Architektura ČSR 10 (10–12), 1951, s. 300–318.
- MACEK, Josef, *Husitské revoluční hnutí*, Praha 1952.
- MAJEREK, Arnold, *Soudobá polská architektura*, Architektura ČSR 14 (9–10), 1955, s. 337–346.
- Návrh M. Švabinského na mosaiku pro hotel Družba*, Rudé právo 35 (32), 2. 2. 1955, s. 3.
- NOVOTNÝ, Jiří, *K soutěži na Ústřední dům armády v Dejvicích*, Architektura ČSR 13 (5), 1954, s. 114–124.
- Odpovědi na kritiku*, Rudé právo 37 (115), 26. 4. 1957, s. 2.
- PEČÍRKA, Jaromír, *Max Švabinský*, Výtvarné umění 5 (1), 1955, s. 1–8.
- PERMA, Evžen, *Nové osvětlení pro Národní divadlo*, Lidová demokracie 12 (11), 12. 1. 1956, s. 1.
- Podíl umělců na stavbě věžového domu*, Lidová demokracie 10 (104), 29. 4. 1954, s. 3.
- První věžová stavba v Československu vyrůstá v Praze v Podbabě*, Nová Praha 51 (7), 1954, s. 1.
- Přání stavbařů hotelu Družba pracovníkům závodu Elektro-Praga Jablonecké Paseky*, Rudé právo 37 (104), 14. 4. 1957, s. 4.
- SELIVANOV, Timotej A., *Velký Stalin, tvůrce a organizátor přestavby Moskvy*, in: *Výstavba socialistické Moskvy*, ed. J. Hrůza, Praha 1952, s. 7–26.
- Sklo pro hotel Družba*, Práce (143), 14. 6. 1955, s. 5.

Soutěž na ideový návrh Vysoké stranické školy při Ústředním výboru Komunistické strany Československa, *Architektura ČSR* 14 (1–2), 1955, s. 16–42.

STORCH, Karel, *Grand Hotel International v Praze-Dejvicích*, *Architektura ČSR* 16 (9), 1957, s. 463–475.

STRANÍK Karel – LAKOMÝ, Zdeněk – PODZEMNÝ, Milan, *Na cestu k socialistické architektuře*, *Architektura ČSR* 10 (7–9), 1951, s. 202–206.

Umění nástěnných koberců v Československu, *Výtvarné umění* 8 (7), 1958, s. 306–314.

Usnesení Rady lidových komisařů SSSR a ÚV VKS(b) ze dne 10. července 1935, in: *Výstavba socialistické Moskvy*, ed. J. Hrůza, Praha 1952, s. 42–56.

V Praze-Dejvicích se dokončuje výšková stavba Hotelu Družba, *Květy* 4 (39), 1954, s. 1.

VLASOV, Alexandr V., *Úkoly, které stojí před architektonickou a stavební vědou v oboru bytové a veřejné výstavby Moskvy*, in: *Výstavba socialistické Moskvy*, ed. J. Hrůza, Praha 1952, s. 159–190.

Vysoké stavby hlavního města, in: *Výstavba socialistické Moskvy*, ed. J. Hrůza, Praha 1952, 191–212.

Zdroje elektronické povahy

HOLLEGCHA, Karel, *První výšková stavba v Praze*, in: *Armádní zpravodaj* 1, režie Karel A. Krejčí, 1955, dostupné online (<http://www.vhu.cz/stavba-hotelu-druzba-armadni-zpravodaj-c-11955/>), [citováno k 13. 4. 2018].

HOLÝ, Dalibor – ERHARTOVÁ, Jitka, *Mzdy do roku 2014*, dostupné online (http://statorg.cmkos.cz/dokumenty/%C4%8C%C3%9A%20-%20Mzdov%C3%A1%20nerovnost%20nar%C5%AFst%C3%A1_Mzdy%20do%20roku%202014.pdf), [citováno k 18. 5. 2018].

KURZ, Michal, *Za novou Prahu! Tradice, vize a budování (obrazu) města po roce 1945*, 2015, dostupné online (<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120196614/?lang=cs>), [citováno k 14. 3. 2018].

Prohlášení za kulturní památku, 2000, dostupné online (http://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=756495), [citováno k 1. 2. 2018].

RACKOVÁ, Kateřina, *Hotel International – majestátní a fascinující*, 2017, dostupné online (<https://www.prahaneznamy.cz/hotel-international-majestatni-a-fascinujici/>), [citováno k 18. 4. 2018].

SÍGL, Miloslav, *Sto bodů Franty Vaněčka přečkalo totalitu*, dostupné online (<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=094&clanek=040934>), [citováno k 22. 3. 2018].

Správní obvod Praha 06, dostupné online (<https://bezpecnost.praha.eu/Intens.CrisisPortalInfrastructureApp/cdn/files/8b4c626b3b0a47c9bbb88f9deded25f6>), [citováno k 18. 6. 2018].

ŠOUREK, Michal, *Hotel International a jeho rekonstrukce*, dostupné online (<http://readgur.com/doc/139930/hotel-international-a-jeho-rekonstrukce>), [citováno k 18. 2. 2018].

ŠULC, Roman, *Moskva – Tlukoucí srdce Ruska*, dostupné online (<http://www.cestyapamatky.cz/cesty/mesta-zolotovo-kolca-2013/moskva-tlukouci-srdce-ruska>), [citováno k 9. 2. 2018].

Ve stínu hvězdy Hotelu Internacionál, in: Příběhy domů, režie Pavel Křemen, 13. 2. 2008, dostupné online (<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10169912707-pribeh-domu/207562269000003-ve-stinu-hvezdy-hotelu-internacional/>), [citováno k 12. 3. 2018].

WERICH, Jan – HORNÍČEK, Miroslav, *Račte si 'rát?, předscéna hry J. Wericha a J. Voskovce Caesar*, dostupné online (<http://ufo.fme.vutbr.cz/jwmh/werich3.html>), [citováno k 13. 3. 2018].

Seznam použitých zkratk

AUS VN – Armádní umělecký soubor Víta Nejedlého

ČSLA – Československá lidová armáda

HPS ÚDA – Hlavní politická správa Ústředního domu armády

HUS ÚDA – Hlavní ubytovací správa Ústředního domu armády

MNO – Ministerstvo národní obrany

NA – Národní archiv v Praze

NG – Národní galerie v Praze

PTP – Pomocné technické prapory

SÚRPMO – Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů

ÚDA – Ústřední dům armády

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

VHA – Vojenský historický archiv

VHÚ – Vojenský historický ústav

VPÚ – Vojenský projektový ústav

VŠŠ – Vysoká stranická škola (při ÚV KSČ)

Seznam příloh

Příloha č. 1: Návrh na ÚDA na Vítězném náměstí; P. Bareš, J. Kadeřábek, J. Kándl a K. Prager (foto: *Architektura ČSR* 13 (5), 1954).

Příloha č. 2: Model Paláce sovětů; B. M. Jofan (foto: *Výstavba socialistické Moskvy*, Praha 1952).

Příloha č. 3: Návrh na VŠS na Pankráci, J. Frágner a kol. (foto: *Architektura ČSR* 14 (1–2), 1955).

Příloha č. 4: Lomonosovova univerzita v Moskvě; L. Rudněv (foto: *Sovetskiy Soyuz* 5 (39), 1953).

Příloha č. 5: Palác kultury a vědy ve Varšavě (foto: archiv autora).

Příloha č. 6: Výstavba hotelu International, nedatováno (foto: VHA, f. MNO 1957).

Příloha č. 7: Návrh interiéru hotelu International (foto: VHA, f. MNO 1957).

Příloha č. 8: Hotel International, celkový pohled (foto: archiv autora).

Příloha č. 9: Hotel International, hlavní vstup (foto: archiv autora).

Příloha č. 10: Hotel International, detaily reliéfů nad vchodem, L. Kodym, I. Kodymová a S. Hajerová (foto: archiv autor).

Příloha č. 11: Hotel International, hlavní vchod (foto: archiv autora).

Příloha č. 12: Hotel International, strop portiku nad hlavním vstupem (foto: archiv autora).

Příloha č. 13: Hotel International, původní vstup do pravého křídla (foto: archiv autora).

Příloha č. 14: Hotel International, exteriér středního traktu (foto: archiv autora).

Příloha č. 15: Hotel International, detail mříží zadního vchodu (foto: archiv autora).

Příloha č. 16: Hotel International, sgrafitová výzdoba pravého křídla (foto: archiv autora).

Příloha č. 17: Hotel International, sgrafitová výzdoba věže a kalich s hvězdou (foto: archiv autora).

Příloha č. 18: Hotel International, detail sgrafitové výzdoby nad terasou 15. patra (foto: archiv autora).

Příloha č. 19: Hotel International, detail arkád a sgrafitové výzdoby terasy 15. patra (foto: archiv autora).

Příloha č. 20: Hotel International, hlavní schodiště (foto: archiv autora).

- Příloha č. 21: Hotel International, strop hotelové haly (foto: archiv autora).
- Příloha č. 22: Hotel International, fresky v interiéru, J. Novák (foto: archiv autora).
- Příloha č. 23: Hotel International, skleněný reliéf, J. Zahradníková-Brychtová a V. Dostrašil (foto: archiv autora).
- Příloha č. 24: Hotel International, gobelín Praga Regina Musicae, C. Bouda (foto: archiv autora).
- Příloha č. 25: Hotel International, schodiště ze 14. do 15. patra (foto: archiv autora).
- Příloha č. 26: Hotel International, mozaika Kytice, M. Švabinský (foto: archiv autora).
- Příloha č. 27: Přání stavbařů hotelu Družba pracovníkům závodu Elektro-Praga Jablonecké Paseky (Rudé právo 37 (104), 14. 4. 1957).
- Příloha č. 28: Hotel International, model stavby v měřítku 1:200, PK Model (foto: archiv autora).

Přílohy